

BARNES RELIGIONSFRIHET

Inn- og utmelding av trossamfunn og religiøse foreninger, samt krav
på hemmelighold

Kandidatnr: 343

Veileder: Kirsten Sandberg

Våren 2005

Leveringsfrist: 25.04.05

Til sammen 17 943 ord

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	TEMA OG AVGRENSNING.....	1
1.2	BAKGRUNN: RELIGION SOM EN DEL AV OPPDRAGELSEN	2
1.3	RETTSKILDER	3
1.4	DEFINISJONER	4
1.4.1	BARN.....	4
1.4.2	RELIGIONSFRIHET	4
1.4.3	FORENING	5
1.4.4	TROSSAMFUNN	6
1.5	HISTORISK UTVIKLING	7
1.5.1	GRUNNLOVEN § 2	7
1.5.2	DISSENTERLOVGIVNING	8
1.5.3	FORELDREANSVAR OG BARNS RETT TIL Å BLI HØRT	9
1.6	BARNETS INTERESSER – AVVEINING MELLOM HENSYNET TIL BESKYTTELSE OG HENSYNET TIL SELVBESTEMMELSE.....	10
2	RELIGIONSFRIHET	12
2.1	GRUNNLOVEN § 2	12
2.2	GENERELT OM MENNESKERETTIGHETENE	12
2.3	BARNEKONVENSJONEN	13
2.3.1	INKORPORASJON I NORSK RETT	13
2.3.2	HORISONTALT VERN	14
2.3.3	BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 5 OM FORELDRES RETT OG PLIKT TIL Å VEILEDE BARNET	15
2.3.4	BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 14 OM BARNS RETT TIL TANKE-, SAMVITTIGHETS- OG RELIGIONSFRIHET	16
3	FORELDREANSVARET	19
4	MEDLEMSKAP OG RELIGIØS MYNDIGHETSALDER.....	22
4.1	GENERELT	22

4.2	INN- OG UTMELDING AV TROSSAMFUNN.....	22
4.3	INN- OG UTMELDING AV DEN NORSKE KIRKE	24
4.4	RELIGIØS MYNDIGHETSALDER.....	26
4.5	MEDLEMSKAP I RELIGIØSE FORENINGER.....	27
4.6	KAN FORELDRE BESTEMME SELV OM BARNET ER FYLT 15 ÅR?	29
4.7	BARNETS RETT TIL Å BLI HØRT	31
4.7.1	GENERELT	31
4.7.2	BARNELOVEN.....	31
4.7.3	TROSSAMFUNNSLOVEN OG KIRKELOVEN	32
4.8	ORDENER OG KLOSTRE.....	34
5	BARNETS KRAV PÅ HEMMELIGHOLD	35
5.1	GENERELT	35
5.2	TAUSHETSPLIKT FOR PRESTER OG FORSTANDERE	35
5.3	MEDLEMSREGISTER.....	36
5.3.1	DEN NORSKE KIRKES MEDLEMSREGISTER	36
5.3.2	MEDLEMSREGISTER I TROSSAMFUNN OG FORENINGER	38
5.4	SÆRLIG OM ÅPNING AV BREV	39
6	HÅNDHEVING	41
7	HAR BARN RELIGIONSFRIHET I PRAKSIS?	42
8	BØR GJELDENE RETT ENDRES?	43
8.1	GENERELT	43
8.2	INNMELDING OG UTMELDING.....	43
8.3	RELIGIØS MYNDIGHETSALDER.....	43
8.4	BARNETS RETT TIL Å BLI HØRT	44
8.5	HÅNDHEVING.....	44
9	LITTERATURLISTE	46
9.1	NORSKE LOVER	46

9.2	OFFENTLIGE DOKUMENTER	47
9.2.1	GRUNNLOVENS FORARBEIDER.....	47
9.2.2	TROSSAMFUNNSLOVENS OG KIRKELOVENS FORARBEIDER	47
9.2.3	BARNELOVENS FORARBEIDER	47
9.2.4	MENNESKERETTSLOVENS FORARBEIDER MED MER	47
9.2.5	ANDRE FORARBEIDER	48
9.2.6	FORSKRIFT	48
9.3	INTERNASJONALE KONVENSJONER.....	48
9.4	JURIDISK LITTERATUR.....	48
9.5	SVENSKE LOVER OG FORARBEIDER	49
9.6	ANNET	49

1 Innledning

1.1 Tema og avgrensning

Barn er, som alle andre, vernet av bestemmelser om religionsfrihet. Religionsfriheten følger blant annet av Grunnloven § 2, Den Europeiske menneskerettskonvensjon, heretter EMK, artikkel 9 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, heretter SP, artikkel 18. FNs konvensjon om barnets rettigheter, heretter barnekonvensjonen, artikkel 14, beskytter barns religionsfrihet spesielt.

I skolen har religionsfrihet vært et aktuelt tema i forbindelse med KRL-faget. Det største fokuset har imidlertid hittil vært rettet mot foreldrenes rett til å oppdra barna sine i den tro de selv ønsker, uten inngrep fra statens side. I domstolene har foreldres livssyn vært tema i flere saker om foreldreansvar og samværsrett. Det har vært lite fokus på barns religionsfrihet i forhold til sine foreldre, det vil si retten til å ha og utøve en annen tro eller religion enn foreldrene. I denne oppgaven ønsker jeg å fokusere på de rettslige problemstillingene som kan oppstå i konflikter mellom foreldre og barn, til forskjell fra konflikter mellom barn og staten, og foreldre og staten. Den nærmere problemstilling for oppgaven er barns adgang til å melde seg inn i og ut av trossamfunn og religiøse foreninger.

I oppgaven vil jeg innledningsvis vise hvorfor foreldrenes posisjon er sterk i forhold til barns religionsfrihet. Videre vil jeg kort redegjøre for rettskildene jeg har benyttet, samt definisjoner, temaets historikk og reelle hensyn.

Jeg vil redegjøre for gjeldende rett vedrørende religionsfrihet generelt, herunder legge stor vekt på barnekonvensjonen. Deretter vil jeg redegjøre for bestemmelsen om foreldreansvar. Hoveddelen av oppgaven er oppgavens punkt 4 og 5, hvor jeg gjør rede for gjeldende rett når det gjelder henholdsvis medlemskap og religiøs myndighetsalder, og barnets krav på hemmelighold.

Jeg har studert hvilke regler som gjelder for barns rett til å melde seg inn og ut av trossamfunn i Sverige og Danmark. Reglene om foreldreansvar er stort sett sammenfallende, men når det gjelder religiøs selvbestemmelse er reglene forskjellige. Jeg vil kun komme inn på dette der det er aktuelt.

Til slutt i oppgaven vil jeg kort vise hvilke muligheter barn har for å håndheve sin rett til religionsfrihet. Videre vil jeg, ved hjelp av Redd Barnas GO-ON prosjekt om barn i kristne, isolerte

trossamfunn,¹ vise hvilke erfaringer barn i isolerte trossamfunn har gjort, samt benytte eksempler fra Barneombudet. På bakgrunn redegjørelsen av gjeldende rett og av eksemplene fra virkeligheten vil jeg avslutte med mitt syn på om gjeldende rett bør endres.

1.2 Bakgrunn: Religion som en del av oppdragelsen

Tradisjonelt har foreldre stått sterkt når det gjelder hvilken tro barna skal oppdras i. Innstilling til lov om trossamfunn avgitt av Dissenterkomiteen av 1957, heretter Innstilling om trossamfunn, lå til grunn for lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13. juni 1969 nr. 25, heretter trossamfunnsloven. Her ble det antatt at foreldre flest mener det tilligger den naturlige oppdragermyndighet å bestemme over barnet i religiøse spørsmål, fordi mange barn er for umodne og uselvstendige til å bestemme selv.² Det ble videre hevdet at familien burde ordne sitt kirkemedlemskap uten lovens inngripen, og at dette var særlig viktig når det gjaldt barn i 12-13 års alder, fordi de ville ha problemer med å se rekkevidden av sitt valg.³ Jeg vil i det følgende se på bakgrunnen for hvorfor foreldres posisjon tradisjonelt er sterk i forhold til barns religionsfrihet.

Alle mennesker har som nevnt rett til å tro og ha den religion de vil. Religion medfører ikke bare et verdenssyn og svar på eksistensielle spørsmål, men også levereregler, verdier og holdninger. Det å ikke tro, medfører også visse holdninger og verdier. En persons religion henger derfor tett sammen med hvem personen er. Barn fødes dermed inn i en religiøs kontekst. For å sikre barna total religionsfrihet, måtte foreldrene pålegges ikke å påvirke dem i noen retning, men opplyse dem om alle religioner. Opplæringen måtte da være nøytral, basert på fakta og ikke ha preg av forkynnelse. Spørsmålet er om dette er mulig eller ønskelig.

Når foreldre oppdrar barnet sitt, overfører de kunnskap, verdier og holdninger til det. Bare ved å være sammen med foreldrene sine, vil barnet få impulser som påvirker det, både direkte og indirekte. Når foreldrene skal oppdra barnet slik de mener er best, vil formidlingen nødvendigvis bli farget av foreldrenes tro. Hvilken religion foreldrene har, eventuelt det at de ikke bekjenner seg til noen religion, påvirker dermed oppdragelsen som sådan og påvirker barnet i stor grad.

Konklusjonen må bli at en oppdragelse fri for verdier, og dermed et religiøst ståsted, neppe kan karakteriseres som en oppdragelse. Verdiene og det religiøse ståstedet barnet får, utgjør en ballast som gjør det i stand til å forstå verden rundt seg. Etter hvert som barnet løsriver seg fra foreldrene, er det bedre i stand til å ta stilling til om dette var det rette for seg, eller om andre

¹ I god tro, 2001

² Innstilling om trossamfunn, side 40

³ Innstilling om trossamfunn, side 41

verdier og religioner passer bedre. Barns religionsfrihet, i forhold til sine foreldre, er et mer komplekst spørsmål enn det tilsynelatende kan se ut til å være.

1.3 Rettskilder

Reglene om barns rett til å melde seg inn og ut av trossamfunn og Den norske kirke følger av trossamfunnsloven og av lov om Den norske kirke av 7. juni 1996 nr. 31, heretter kirkeloven. Lov om foreldre og barn av 8. april 1981 nr. 7, heretter barneloven, har bestemmelser om barns rett til å melde seg inn eller ut av foreninger. Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967, heretter forvaltningsloven, og lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 20, heretter personopplysningsloven, anvendes når jeg drøfter barns krav på at informasjon skal holdes hemmelig fra foreldrene. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30, heretter menneskerettsloven, inkorporerer flere internasjonale konvensjoner, blant annet barnekonvensjonen.⁴

Jeg vil hovedsakelig benytte meg av de nevnte lovene samt deres forarbeider, men en rekke andre lover og forarbeider kommer også til anvendelse. Jeg finner grunn til særlig å fremheve Innstilling om trossamfunn. Innstillingen er felles for både trossamfunnsloven og kirkeloven. Innstillingen er gammel og dette taler for at den tillegges liten vekt, men den er likevel så omfattende og grundig at jeg mener det er riktig å bruke den aktivt i redegjørelsen av gjeldende rett. Av barnelovens forarbeider har jeg særlig benyttet meg av NOU 1977: 35, men også Ot.prp. nr. 29 (2002-2003) som lå til grunn for endringen av barneloven med virkning fra 01.04.04.⁵ Ot. prp. nr 45 (2002-2003) lå til grunn for flere endringer i forbindelse med inkorporasjon og synliggjøring av barnekonvensjonen og er i stor grad benyttet i denne fremstillingen.

Det finnes ikke rettspraksis om barns rett til å melde seg inn og ut av trossamfunn og religiøse foreninger, fordi dette er typiske problemstillinger som blir løst innad i familien.

En gjennomgang av de reelle hensyn er å finne i oppgavens punkt 1.6, men jeg vil også vise til de underveis i oppgaven der det er aktuelt.

I den følgende fremstillingen vil juridisk litteratur bli benyttet, spesielt litteratur om barnerett. I fremstillingen av barnekonvensjonen har jeg i stor grad benyttet litteratur som beskriver forhistorien og tolkningen av konvensjonen. Forarbeider til konvensjoner tillegges imidlertid tradisjonelt liten vekt. Ordlyden i barnekonvensjonen får følgelig i utgangspunktet avgjørende

⁴ Menneskerettsloven § 2, nr. 4

⁵ Lov nr. 40 av 2003, i kraft etter resolusjon 20.06.2003 nr. 728

betydning. Jeg vil også benytte meg av De generelle retningslinjene for de periodiske rapporter for FNs komité for barnets rettigheter, heretter de generelle retningslinjene.⁶

I forbindelse med oppgaven har jeg hatt kontakt med Barneombudet, Datatilsynet, Kultur- og kirkedepartementet og Fylkesmannen Oslo og Akershus. De har gitt meg verdifull informasjon om oppgavens tema. Der jeg har benyttet opplysninger fra disse i teksten, vil de bli nærmere henvist til.

1.4 Definisjoner

1.4.1 Barn

Barnekonvensjonen artikkel 1 definerer barn som ethvert menneske under 18 år, hvis ikke barnet blir myndig tidligere etter den nasjonale lovgivning som gjelder for barnet.

Det er vanlig å dele barndommen inn i undergruppene spedbarn, småbarn, barn og tenåringer. Denne inndelingen bygger på biologiske og sosiale kriterier og er uten direkte juridisk betydning.⁷ Barneloven definerer ikke begrepet "barn". I juridisk terminologi er det hovedsakelig benyttet begreper som mindreårig, myndig og umyndig. Lov om vergemål for umyndige av 22. april 1927 nr. 3, heretter vergemålsloven, § 1, 2. ledd definerer mindreårig som en person som ikke er fylt 18 år. Barneloven § 33 henviser til vergemålsloven § 1 for når barn skal få full selvråderett.

Her vil jeg definere barn på samme måte som barnekonvensjonen, nemlig som en person under 18 år.

1.4.2 Religionsfrihet

Dissenterkomiteen av 1957, heretter Dissenterkomiteen, definerte religionsfrihet som en rett for den enkelte til å ha den religiøse tro han eller hun vil, til å gi uttrykk for religionen privat og offentlig, og til fri gudsdyrkelse alene eller sammen med andre. Dette innebærer blant annet religiøs tale-, trykke-, møte- og organisasjonsfrihet, strafferettslig vern mot religionskrenkelse, rett til fritt å skifte tro og trossamfunn, samt rett til ikke å tro. Det innebærer videre rett til å protestere mot andres tro, samt frihet fra enhver plikt til å overholde religiøse bud fra en annen religion og fra å yte økonomisk støtte til andre trossamfunn. Religionsfrihet innebærer videre frihet for foreldre til å oppdra sin barn i samsvar med egen tro.⁸

⁶ General Guidelines for periodic reports: 20/11/96. CRC/C/58 (basic reference document)

⁷ Smith, 2004, side 16-17

⁸ Innstilling om trossamfunn, side 17

Å gi uttrykk for sin religion kan innebære blant annet å gå med et kors eller krusifiks i et kjede rundt halsen, bruke hijab eller delta i ulike former for gudstjenester. Religionsfrihet defineres noe ulikt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 2.2

1.4.3 Forening

Woxholth plasserer foreningene som en undergruppe til sammenslutningene.

Sammenslutningsbegrepet er i norsk rett uformelt. Det er i utgangspunktet tilstrekkelig at flere personer eller andre rettssubjekter, det vil si medlemmene, utøver en virksomhet som er rettet mot et felles formål. Det stilles ikke formaliserte krav til medlemskapet, men virksomheten må ha et visst omfang og varighet. Aktivitetene som knytter seg til formålets realisering må kunne karakteriseres som en integrert virksomhet.⁹

Woxholth hevder videre at det ikke kan stilles flere positive krav til fellesskapet for foreninger enn for sammenslutninger. Det er ikke noe krav om at foreningsbegrepet forutsetter et visst antall medlemmer, etablering av styrende organer, vedtakelse av vedtekter eller annet formelt stiftelsesgrunnlag. Det er ikke krav om at det må betales kontingent eller at medlemskapet skal kunne erverves og tapes uformelt ved ut- og innmelding.¹⁰ Foreningene deles tradisjonelt inn i to grupper; foreninger med økonomisk formål og foreninger med ikke-økonomisk formål. Det avgjørende kriterium for sontringen mellom en økonomisk og en ikke-økonomisk forening vil være om foreningen driver økonomisk virksomhet for å fremme foreningens formål.¹¹

Woxholth mener at de fleste trossamfunn i praksis vil være organisert på en måte som gjør det naturlig å karakterisere dem som foreninger. Likevel passer ikke foreningsrettslige regler alltid for virksomheten, og trossamfunn kan isteden karakterisere som en særskilt rettsdannelse som følger egne regler.¹² Jeg vil i det følgende ikke karakterisere trossamfunn som en type forening, men som en egen rettsdannelse under sammenslutningsbegrepet.

Uavhengig av om et trossamfunn som sådan kan karakteriseres som en forening, kan et trossamfunn bestå av underliggende foreninger. En slik religiøs forening vil være mindre omfattende enn trossamfunnet. Religionen ligger til grunn for den religiøse foreningen, men den omfatter en mindre gruppe av trossamfunnet. Den religiøse foreningen kan ha andre formål i tillegg, for eksempel kor, idrett, speideraktiviteter eller lignende. Et trossamfunn kan ha underliggende

⁹ Woxholth, 1999a, side 42-44

¹⁰ Woxholth, 1999a, side 45-46

¹¹ Woxholth, 1999a, side 50-51

¹² Woxholth, 1999a, side 58-59

ungdomsforeninger hvor medlemskap i hovedmenigheten ikke er nødvendig. Et eksempel på dette er "Ungfila", som er en undermenighet til Menigheten Filadelfia i Oslo.

1.4.4 Trossamfunn

Trossamfunn kan defineres som en gruppe som har felles religiøs tro.¹³ Trossamfunnsloven definerer ikke begrepet trossamfunn. I forarbeidene går det frem at dette var et begrep som det ikke var ønskelig å definere. Det ble uttalt at det ikke var et skarpt skille mellom trossamfunn og andre sammenslutninger. Hva som kunne defineres som ett eller som to trossamfunn måtte hovedsakelig være opp til trossamfunnene selv å avgjøre.¹⁴ Trossamfunnsloven stiller ingen krav om organisasjonsform, men oppstiller visse regler som har betydning for organiseringen av trossamfunnene.¹⁵

Trossamfunnsloven § 1 gir enhver rett til å drive religiøs virksomhet, alene eller sammen med andre. Alle har rett til å danne trossamfunn når rett og sømnd¹⁶ ikke blir krenket. Dette er en rettslig standard hvor innholdet må avgjøres etter den betydning begrepene til enhver tid har.¹⁷

Trossamfunn kan inndeles i to hovedgrupper. For det første uregistrerte trossamfunn som kan være landsomfattende eller lokale, og for det andre registrerte trossamfunn. Registrerte trossamfunn kan bestå av landsomfattende frikirker og lokale frimenigheter.

Ethvert trossamfunn kan la seg registrere, med mindre dets lære eller arbeid er i strid med rett og moral.¹⁸ Dette er et noe strengere krav enn kravet til rett og sømnd i § 1. Innskrenkningen antas å ligge innenfor EMK artikkel 9, nr. 2, som tillater begrensninger i religionsfriheten ut fra hensynet til offentlig ro og orden og til beskyttelse av helse og moral og andres fundamentale rettigheter og friheter.¹⁹ Registreringen skal gjøres til fylkesmannen samtidig som trossamfunnet gir informasjon om blant annet hvilken tro de står for og hvem som leder samfunnet.²⁰ Registreringen bekreftes ved et vitnemål og kunngjøres i Norsk Lysningsblad.²¹

¹³ Jusleksikon, 1999, side 297

¹⁴ Innstilling om trossamfunn, side 154-155

¹⁵ Woxholth, 1999a, side 58

¹⁶ Sømnd betyr ære og heder, eller sømmelighet og anstendighet, jf Bokmålsordboka, 1993, side 520

¹⁷ Innstilling om trossamfunn, side 155

¹⁸ Trossamfunnsloven § 13

¹⁹ Fisknes, 2002, side 920, note 8

²⁰ Trossamfunnsloven § 14

²¹ Trossamfunnsloven § 15

Registrering innebærer blant annet at prest eller forstander i det registrerte trossamfunnet kan få tillatelse til å utføre handlinger som ellers er forbeholdt det offentlige, for eksempel vigsel.²² Det er bare de registrerte trossamfunnene som kan få tillatelse til å utføre offentlige funksjoner.²³ Når en prest eller forstander i et registrert trossamfunn utfører slike handlinger som er pålagt i eller med hjemmel i lov, står han eller hun under samme ansvar som offentlig tjenestemenn.²⁴

Av Fylkesmannen i Oslo og Akershus' register fremgår det at de aller fleste trossamfunn i Norge er registrert. Disse består av blant annet landsomfattende trossamfunn som Jehovas Vitner og Den Lutherske Frikirke, som igjen består av lokale menigheter. Ulike lokale trossamfunn, som pinsemenigheter og filadelfiamenigheter, uten nasjonale organ, kan også registreres. Den islandsk luthersk-evangeliske menighet i Norge er et eksempel på et uregistrert trossamfunn.²⁵ I henhold til trossamfunnsloven § 11 er Den norske kirke et trossamfunn. Den norske kirke står i en særstilling blant trossamfunnene på grunn av statskirkeordningen.²⁶

1.5 Historisk utvikling

1.5.1 Grunnloven § 2

Grunnloven inneholdt i utgangspunktet ingen bestemmelse om religionsfrihet. Tvert i mot forbød den jesuitter,²⁷ munkeordener og jøder adgang til riket.²⁸ Lovgivningen begrenset også religionsutøvelsen sterkt, blant annet ved Konventikkelpakaten av 1741.²⁹

Norge har hatt full religionsfrihet siden 1956 da det gjenstående grunnlovsforbudet mot jesuitter ble opphevet.³⁰ I 1964 ble religionsfriheten uttrykkelig fastslått i Grunnloven § 2.³¹ Den evangelisk-lutherske religion har likevel en prioritert stilling som statens offentlige religion.³²

²² Lov om ekteskap av 4. juli 1991 nr. 47, § 12

²³ Innstilling om trossamfunn, side 64

²⁴ Trossamfunnsloven § 26

²⁵ Samtale med Åshild Moi, førstekonsulent, juridisk avdeling, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, 11.04.05

²⁶ Grunnloven § 2, 2. ledd, 2. punktum, kirkeloven § 1, og Innstilling om trossamfunn, side 30

²⁷ Jesuitt er et medlem av den katolske munkeordenen som heter jesuittordenen, jf Bokmålsordboka, 1993, side 241

²⁸ Andenæs, 1998, side 338-339

²⁹ Innstilling om trossamfunn, side 27

³⁰ Forhandlinger i Stortinget for 1956, bind 7b, sak nr. 3, side 2949-3018, spesielt side 3017. Endring ved lov av 15. november 1956

³¹ Forhandlinger i Stortinget for 1963-1964, bind 7c, sak nr. 1, side 2899-2906, spesielt side 2905-2906. Endring ved lov av 4. mai 1964

³² Grunnloven § 2, 2. ledd, 1. punktum

Bestemmelsen i Grunnloven § 2, andre ledd, 2. punktum om at foreldre som er medlemmer av statskirken, plikter å oppdra sine barn i den samme tro, anså Dissenterkomiteen for ikke å utgjøre et rettslig bindende påbud.³³

1.5.2 Dissenterlovgivning

I følge Innstilling om trossamfunn, innførte dissenterloven av 1845 religionsfrihet for kristne dissenter og senere jøder og unitarer.³⁴ Den ga dem rett til fritt å utøve sin religion innen lovens og ærbarhetens grenser, samt rett til å danne menigheter. Loven ga adgang til å melde seg ut av statskirken, uten samtidig å gå inn i noe annet trossamfunn.³⁵ Den religiøse myndighetsalderen var 18 år.³⁶

Lov angaaende kristne Dissenter og andre, der ikke er Medlem af Statskirken av 27. juni 1891 nr. 1, med senere endringer, ga kriterier for erverv og opphør av medlemskap i Den norske kirke.³⁷ Aldersgrensen for å melde seg inn og ut av Den norske kirke var 15 år. Loven hadde ingen tilsvarende bestemmelse om aldersgrense for å melde seg inn eller ut av dissentersamfunn. Regelen ble heller ikke tolket analogisk. Trossamfunnene sto fritt, innenfor rammen av reglene om umyndiges rettshandlevne og foreldremyndighet, til å praktisere de aldersgrenser de ønsket vedrørende personer som ikke var medlemmer av statskirken.³⁸ På samme måte som loven av 1845, begrenset også 1891-loven religionsfriheten til å gjelde kristne dissenter, jøder og unitarer.³⁹ Reelt sett omfattet religionsfriheten flere, men først med straffelovens ikrafttrekken i 1905 var det formell frihet for alle religioner, også ikke-kristne.⁴⁰ Forbudet mot jesuitter gjaldt imidlertid fortsatt. Ingen hindret jesuitter adgang til riket, men de fikk ikke adgang til å utøve sin religion.⁴¹

Loven av 1891 var ufullstendig, selv om bestemmelsene ble utfylt med tolking, praksis og rundskriv.⁴² Dissenterkomiteens Innstilling om trossamfunn ble avgitt i 1962. Den dannet

³³ Innstilling om trossamfunn, side 51

³⁴ Dissenter er en person som er medlem av et kristent samfunn utenfor statskirken. Unitarisme er en protestantisk bevegelse som fremholder læren om Guds enhet, men forkaster dogmene om treenigheten og Kristi guddom. Bokmålsordboka 1993, henholdsvis side 90 og side 569

³⁵ Innstilling om trossamfunn, side 27

³⁶ Innstilling om trossamfunn, side 38

³⁷ Innstilling om trossamfunn, side 28 og 48

³⁸ Innstilling om trossamfunn, side 38

³⁹ Innstilling om trossamfunn, side 27

⁴⁰ Innstilling om trossamfunn, side 27 og 51

⁴¹ Forhandl. i Stortinget for 1956, bind 7b, side 2951, sak nr. 3

⁴² Innstilling om trossamfunn, side 48

grunnlaget for trossamfunnsloven og kriteriene for medlemskap var hovedsakelig de samme. Dissenterkomiteen hadde opprinnelig et forslag om at den religiøse lavalderen skulle være 14 år, og at foreldrene måtte samtykke til inn- og utmelding av trossamfunn inntil barnet var 18 år.⁴³ Dette ble ikke resultatet etter endt lovforberedelse fordi det ville medføre at den reelle, religiøse myndighetsalderen ble 18 år. Den daværende dissenterloven fra 1891 med en aldersgrense på 15 år hadde ikke skapt problemer.⁴⁴ Full selvbestemmelse fra fylte 15 år ble regelen også etter trossamfunnsloven av 1969.

Dissenterkomiteens innstilling dannet også bakgrunnen for endring av lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 nr. 1.⁴⁵ Lovens § 2 hadde opprinnelig ikke bestemmelser om medlemskap eller religiøs myndighetsalder. Bestemmelsene om medlemskap og religiøs myndighetsalder i dagens kirkelov tilsvarer bestemmelsene fra 1969.⁴⁶ Kirkeloven må her derfor tolkes på samme måte som trossamfunnsloven.

1.5.3 Foreldreansvar og barns rett til å bli hørt

Tidligere sto foreldreautoriteten sterkt. En bestemmelse fra Kong Christian Den Femtis Norske Lov av 15. april 1687 6-5-2 illustrerer dette: *"Bander nogen sine Forældre, eller dennem ubluelig tiltaler, eller paataler paa Ære og Lempe, miste Arv, og straffis med Jærn og Arbejd paa Bremmerholm, om det er Mands-Person, eller i Spindehuset, om det er Qvindfolk, deris Livs Tid."*

Foreldrenes bestemmelsesrett sto sterkt også på 1900-tallet; bestemmelsen om at det var tillatt å straffe barn, blant annet ved å slå dem, ble ikke opphevet før i 1972.⁴⁷ Etter hvert har barns rettigheter blitt styrket, både nasjonalt og internasjonalt, på bekostning av foreldrenes rettstilling. Barnet har gått fra å være et rettsobjekt til å bli et rettssubjekt.⁴⁸ Blant annet er begrepet "foreldremyndighet" forandret til "foreldreansvar", som er et mer positivt ladet ord,⁴⁹ samt at barn har fått med- og selvbestemmelsesrett på flere områder.⁵⁰

⁴³ Innstilling om trossamfunn, side 39

⁴⁴ Innst. O. XVI (1968-1969), side 3-4

⁴⁵ Loven ble endret ved lov av 13. juni 1969 nr. 23

⁴⁶ Ot. prp. nr. 64 (1994-1995), side 51

⁴⁷ Opphevet ved lov av 25. februar 1972 nr. 3. Uttrykkelig forbund mot å slå barn ble tatt inn i barneloven § 30, 3. ledd med lov nr. 11 av 1987

⁴⁸ Smith, 2004, side 16

⁴⁹ Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 7

⁵⁰ Barneloven § 30 samt §§ 31-33

En ytterligere styrking av barnets stilling skjedde ved endringene i barneloven § 31 i 2004. Bakgrunnen for endringene var ønsket om å styrke hensynet til barnets beste og for å sikre at mindre barn skulle få gi uttrykk for sine meninger i saker om barnefordeling for domsstolen. Herunder ble minstealderen for når barn skal høres, senket fra 12 år til 7 år.⁵¹ Etter ordlyden gjelder endringen alle saker om barns personlige forhold. Som ledd i synliggjøring⁵² av barnekonvensjonen ble lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100, heretter barnevernloven, og lov om adopsjon av 28. februar 1986 nr. 8, heretter adopsjonsloven, endret for å sikre at barn i større grad blir hørt. Det ble også gjort endringer i forvaltningsloven og lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august 1915 nr. 6, heretter tvistemålsloven.⁵³ Barnevernloven §§ 4-15 og 6-3 og adopsjonsloven § 6 har nå regler om at barn skal høres fra fylte 7 år, men at også yngre barns synspunkter skal høres dersom de er i stand til å ha en mening.

1.6 Barnets interesser – avveining mellom hensynet til beskyttelse og hensynet til selvbestemmelse

Tradisjonelt har det vært to hovedretninger blant dem som ønsker å fremme barns interesser i samfunnet. Den ene retningen har basert seg på beskyttelse av barn, den andre på at barnet har rettigheter. Disse to retningene har særlig gjort seg gjeldende i England, og har ikke utgjort like klare motsetninger i Norge. I barnekonvensjonen anerkjennes at barnets behov for beskyttelse kan ivaretas gjennom rettigheter, slik at de to kan ses i sammenheng.⁵⁴ Dette innebærer at det å gi barnet rettigheter samtidig kan ivareta barnets behov for beskyttelse, slik at det ene ikke utelukker det andre. En type rettighet kan være rett til selvbestemmelse. Jeg vil i det følgende redegjøre for hvordan hensynet til selvbestemmelse forholder seg til hensynet om barnets behov for beskyttelse.

Alle mennesker har rett til respekt, verdighet og integritet. Barn har menneskeverd og krav på respekt for den de er i øyeblikket, uavhengig av alder og modenhet.⁵⁵ Uten omsorg kan ikke barnets rett til disse verdiene oppfylles, fordi barnet ikke fullt ut kan ta vare på seg selv. Når barnet først har rett til disse grunnleggende verdiene, er det vanskelig å tenke seg at det ikke også skulle ha en rett til omsorg. For barnet er retten til omsorg så fundamental at det er naturlig å omtale den som en grunnrettighet.⁵⁶ Barnet har behov for beskyttelse både mot seg selv og mot andre. Barn er

⁵¹ Ot.prp. nr. 29 (2002-2003), side 7-8

⁵² Se oppgavens punkt 2.3.1

⁵³ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 5

⁵⁴ Sandberg, 2003, side 83

⁵⁵ Sandberg, 2003, side 86-87

⁵⁶ Sandberg, 2003, side 94

sårbare, og er ikke like godt i stand til å ta vare på seg selv og ta avgjørelser i personlige forhold som voksne. De har ikke fått tilstrekkelig livserfaring og vurderingsevne, og er ikke tilstrekkelig utviklet verken fysisk eller psykisk. Barnets rett til omsorg, motsvares av en plikt for foreldrene til å yte omsorg, beskytte og ivareta barnets interesser.⁵⁷ Denne plikten utøves av foreldrene hovedsakelig på grunn av kjærlighet, ansvar og tilknytning som de føler for barnet. Å ta omsorg for barnet, medfører blant annet å ta avgjørelser på barnets vegne. Dette medfører at barnets rett til selvbestemmelse svekkes

For å kunne oppfylle pliktene som foreldre og gi god omsorg, må foreldrene ha kunnskap om barnets ønsker og behov. Når barnet er lite og helt avhengig av foreldrene, vil foreldrene få denne kunnskapen ved å være sammen med barnet. Jo større barnet blir, jo mer uavhengig og selvstendig blir det. Da er det vanskeligere for foreldrene å følge med på hva barnet gjør, og foreldrene har mindre kontroll over det. Forteller ikke barnet selv, er foreldrene avhengige av informasjon fra tredjepart for å kunne være best mulig foreldre. Barnets ønske om ikke å fortelle, kan ikke være avgjørende i alle sammenhenger. Det er i barnets interesse at foreldrene får informasjon, fordi foreldrene ofte er bedre i stand til å ivareta barnets interesser enn barnet selv. Barnet kan imidlertid ha behov for konfidensialitet overfor sine foreldre, for eksempel dersom barnet frykter for alvorlige sanksjoner, som sosial fordømmelse eller vold, dersom foreldrene får vite om bestemte forhold. Da er det sentralt for beskyttelse av barnet at opplysningen ikke gis til foreldrene.

Etter hvert som barnet blir eldre og utvikler evnen til å ta vare på seg selv og ta egne avgjørelser, styrkes hensynet til selvstendighet og integritet, mens behovet for omsorg svekkes. Selvstendighet og integritet innebærer blant annet en rett til å holde personlige opplysninger for seg selv, som familieforhold, brudd på normer, religiøs overbevisning, seksuell legning, sykdommer og karakteregenskaper. Noen kan ha behov for å skjule slike opplysninger selv for sine nærmeste. Like viktig som rett til å holde personlige opplysninger hemmelig, er retten til selv å velge hvem man vil fortelle det til.

Det å få flere rettigheter, men også plikter og ansvar, er en del av å bli voksen. For å bli en selvstendig person, må man gjøre egne valg og ta konsekvensene av de valgene man gjør. Det gjør at barnet utvikler sin selvfølelse og identitet. Når barnet ønsker å frigjøre seg og ikke bli kontrollert og passet på i like stor grad, er det viktig å gi det mer frihet slik at det kan modnes og utvikle seg videre. Å ta egne avgjørelser, kan medføre å ta gale avgjørelser. Å lære av sine feil kan være sårende og smertefullt, men er nødvendig for å få erfaring i livet. Barnet må i utgangspunktet gis

⁵⁷ Sandberg, 2003, side 95

anledning til å prøve og feile, men kan likevel ha behov for beskyttelse dersom beslutningene er til stor fare eller skade.

2 Religionsfrihet

2.1 Grunnloven § 2

Som nevnt gir Grunnloven § 2 religionsfrihet til alle innbyggere, også barn. Denne friheten gjelder imidlertid ikke ubegrenset. Bestemmelsen tolkes innskrenkende når andre, sterke menneskelige hensyn veier tyngre. Handlinger som omskjæring av jenter,⁵⁸ hindring av barns livsviktige helsehjelp⁵⁹ og slaktemetoder som er å betrakte som dyreplageri,⁶⁰ er forbudt, selv om de utøves som ledd i et religiøst ritual.⁶¹ Hvorvidt visse typer religiøse møter kan forbys fordi de antas å være skadelig for deltakernes psykiske helse, er derimot ikke avklart.

Grunnloven § 2 gir individene vern overfor staten. Barn er dermed ikke beskyttet mot inngrep i religionsfriheten fra sine foreldre. Staten kan likevel ha plikt til å beskytte individene mot hverandre. Dette vil jeg komme tilbake nedenfor i punkt 2.2.

2.2 Generelt om menneskerettighetene

Barnekonvensjonen, EMK og SP inneholder bestemmelser om beskyttelse mot inngrep i individenes religionsfrihet. Menneskerettighetene har et grunnlovsmessig vern i henhold til Grunnloven § 110 c. De nevnte konvensjonene er også inkorporert i norsk rett ved menneskerettsloven.⁶² Her fastslås det at de inkorporerte konvensjonene går foran bestemmelser i annen lovgivning ved en eventuell motstrid.⁶³

Bestemmelsene i EMK artikkel 9 og SP artikkel 18 om individets religionsfrihet i forhold til staten omfatter også barn. EMK og SP pålegger imidlertid ikke staten etter ordlyden plikter når det gjelder vern av barn i de tilfellene hvor barnets interesser ikke er de samme som foreldrenes. Staten kan imidlertid også ha en positiv plikt til å beskytte borgerne mot hverandre. Dette kalles det

⁵⁸ Lov om forbud mot kjønnslemlestelse av 15. desember 1995 nr. 74, § 1

⁵⁹ Lov om pasientrettigheter av 2. juli 1999 nr. 63, § 4-9, 3. ledd og barnevernloven § 4-6

⁶⁰ Lov om dyrevern av 20. desember 1974 nr. 73, § 9

⁶¹ Andenæs, 1998, side 339

⁶² Menneskerettsloven § 2 nr. 1, 3 og 4

⁶³ Menneskerettsloven § 3

horisontale menneskerettsvernet eller tredjepartsvirkning. I noen sammenhenger brukes begrepet også når konvensjonsbestemmelsene pålegger private plikter direkte. Hvorvidt konvensjoner har horisontal virkning avhenger av tolking.⁶⁴

SP artikkel 2 og EMK artikkel 1 inneholder bestemmelser om at statene forplikter seg til henholdsvis å respektere konvensjonens rettigheter, og om at statene skal sikre enhver innen sitt myndighetsområde, de rettighetene og frihetene som er fastlagt i konvensjonen. Ordene "respektere" og "forplikte" i SP artikkel 2 og ordet "sikre" i EMK artikkel 1, taler for at disse konvensjonene kan ha tredjepartsvirkning. Deretter vil ordlyden i den enkelte bestemmelse og oppbygning være avgjørende for om den innebærer et horisontalt vern.⁶⁵

EMK artikkel 9 er for eksempel blitt tolket dit hen at den gir statene plikt til i en viss grad å beskytte individene mot misjonering fra andre. Misjonering er i utgangspunktet tillatt, men blir den for intens og får karakter av indoktrinerings, eller skjer gjennom bruk av trusler, vil de misjoneringen er rettet mot, kunne ha krav på beskyttelse gjennom vern av sin egen tanke- og trosfrihet. Det er da ikke lenger tale om at myndighetene har rett til å innskrenke den indoktrinerendes religionsfrihet, men derimot en positiv plikt til å sikre rettighetene til dem som blir utsatt for indoktrinerings.⁶⁶

2.3 Barnekonvensjonen

2.3.1 Inkorporasjon i norsk rett

Barnekonvensjonen ble vedtatt av FNs generalforsamling 20. november 1989 og ble ratifisert av Norge 8. januar 1991. Den trådte i kraft for Norge 7. februar 1991. I St.prp. nr. 104 (1989-1990) om samtykke til ratifikasjon ble det vurdert om norsk rett samsvarte med konvensjonen. Den endelige beslutningen om ratifikasjon innebar ratifikasjon med forbehold til artikkel 40, nr. 2, bokstav b, punkt (v) om overprøving av straffesaker. Dette forbeholdet ble trukket tilbake i 1995 etter gjennomføring av toinstansreformen. I dag er Norge folkerettslig forpliktet til å oppfylle alle bestemmelsene i barnekonvensjonen.⁶⁷

Norsk rett anses ikke bare i all hovedsak å oppfylle barnekonvensjonens krav, men også for å gi barnet tildels større rettigheter enn konvensjonen krever. Da konvensjonen ble innarbeidet mer aktivt, var dette hovedsakelig for å styrke konvensjonens stilling nasjonalt og internasjonalt, og for å vurdere tiltak som ytterligere kunne forbedre etterlevelsen av konvensjonen i praksis.

⁶⁴ NOU 1993: 18, side 89-90

⁶⁵ Høstmælingen, 2003, side 341-342

⁶⁶ Høstmælingen, 2003, side 244-245

⁶⁷ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 11

Barnekonvensjonen ble både inkorporert i norsk lov ved menneskerettsloven og innarbeidet ved delvis aktiv transformasjon.⁶⁸

Inkorporasjon innebærer at det treffes et formelt vedtak, typisk i lovs eller forskrifts form, om at en konvensjon skal gjelde som norsk lov eller forskrift. Konvensjonen blir da direkte anvendelig og skal fortolkes etter folkerettslige tolkningsprinsipper. Med delvis aktiv transformasjon, eller såkalt synliggjøring, menes at man vedtar lovbestemmelser som gjengir, i mer eller mindre bearbeidet form, en konvensjons bestemmelser i de enkelte lover der de naturlig hører hjemme. Metoden medfører for eksempel at barnekonvensjonens bestemmelser som angår barnevern, innarbeides i barnevernlovgivningen, bestemmelser om adopsjon innarbeides i adopsjonslovgivningen.⁶⁹

Barnekonvensjonen artikkel 12 om barns rett til å bli hørt ble synliggjort i barnevernloven, adopsjonsloven, forvaltningsloven og tvistemålsloven.⁷⁰ Endring av barneloven § 31 ble vedtatt ved eget forslag i forbindelse med andre endringer i barneloven.⁷¹ Det ble også vurdert å gjøre endringer i vergemålsloven og lov av 24. juni 1988 nr. 64 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her, men dette ble ikke fulgt opp ettersom lovene var under revisjon.⁷²

2.3.2 Horisontalt vern

I barnekonvensjonen artikkel 1-41 finnes både sivile og politiske, og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Disse rettighetene finnes også i de alminnelige menneskerettskonvensjonene, men ved at barn er gitt en egen konvensjon, tydeliggjøres barnas vern.⁷³ Barn har dessuten spesielle behov som må ivaretas særskilt.⁷⁴ Konvensjonen gir uttrykk for hvilke forpliktelser statene har i forhold til å anerkjenne, verne om og sørge for realisering av barns rettigheter. Det er opp til statene å regulere forholdet mellom individer, for eksempel å gi foreldre plikter overfor sine barn.⁷⁵

Det kan drøftes hvorvidt barnekonvensjonen innebærer et horisontalt vern for barn, det vil si om statene plikter å beskytte barn mot andre individer. Barnekonvensjonen artikkel 2 inneholder en lignende ordlyd som SP artikkel 2 og EMK artikkel 1. Ordene "respektere" og "sikre" taler for at

⁶⁸ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 24

⁶⁹ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 13-14

⁷⁰ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 28

⁷¹ Ot.prp. nr. 29 (2002-2003), endret ved lov nr. 40 av 2003

⁷² Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 28

⁷³ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003) side 11

⁷⁴ Barnekonvensjonens innledning, punkt 9 og Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 11

⁷⁵ Redd Barna, 1993, side 15

også barnekonvensjonen kan innebære et horisontalt vern. For å avgjøre om den enkelte bestemmelse gir et horisontalt vern, må den tolkes konkret. Bestemmelsene i barnekonvensjonen er hovedsakelig ikke formulert som rettigheter for det enkelte barnet ("barnet skal...."), men som forpliktelser for statene ("partene skal...."). Flere av bestemmelsene er likevel formulert slik at de ikke bare gjelder forholdet mellom stat og barn, men også forholdet mellom staten på den ene siden, og barn og foreldre på den andre siden. Noen bestemmelser er også formulert slik at de gjelder forholdet mellom barn og foreldre.⁷⁶ I juridisk teori hevdes det at flere av rettighetene i barnekonvensjonen innebærer et horisontalt vern.⁷⁷ De generelle retningslinjene trekker i samme retning, blant annet er barnekonvensjonen artikkel 19 et eksempel på at statene har plikt til å beskytte barnet fra foreldrene og andre individer.⁷⁸

2.3.3 Barnekonvensjonen artikkel 5 om foreldres rett og plikt til å veilede barnet

Flere internasjonale konvensjoner lar det være opp til foreldrene å organisere både livet innad i familien og barnets moralske oppdragelse i samsvar med deres egen religion og tro. Foreldres rett til å oppdra barnet i samsvar med egen religion og tro, fremgår blant annet av SP artikkel 18 nr. 4.

Av barnekonvensjonen følger foreldrenes rett og plikt til veiledning av artikkel 5, men også artikkel 18 nr. 1. Av disse går det frem at det er familien som er den primære samfunnsenhet og som har hovedansvaret for barnets oppvekst.⁷⁹ Familien er av avgjørende betydning for utøvelsen av barnets sivile rettigheter. Familien er sentral for at barnet skal bli bevisst på, respektere og ta vare på menneskerettighetene, menneskerettslige verdier, sin kulturelle arv og identitet, samt andre kulturer.⁸⁰

I henhold til juridisk litteratur pålegger ikke bestemmelsen foreldre plikter direkte, men medfører en plikt for statene til å respektere den rett og plikt som foreldre har til å veilede barnet.⁸¹ Veiledningen gjelder likevel ikke ubegrenset; den skal være tilpasset barnets gradvise utvikling.⁸² Uttrykket "tilpasset dets gradvise utvikling av evner og anlegg" reflekterer den finnyanserte balansen mellom barnets rettigheter og foreldrenes rettigheter. På den ene siden anerkjennes det at barnets mulighet til fullt å forstå og utøve sine rettigheter, øker med alderen. På den annen side

⁷⁶ Høstmælingen, 2003, side 55

⁷⁷ Detrick, 1999, side 31 og Sandberg, 2003, side 97

⁷⁸ De generelle retningslinjene, punkt 88 og Detrick, 1999, side 326

⁷⁹ Redd Barna, 1993, side 57

⁸⁰ UNICEF, 2002, side 90

⁸¹ Detrick, 1999, side 119

⁸² UNICEF, 2002 side 91 og Detrick, 1999, side 120

viser dette at foreldrenes rolle vil være ledende når barnet er lite, men at den skal minske når barnet blir eldre. Ettersom barnet blir eldre, skal foreldrene gi det stadig mer ansvar for personlige anliggende med det siktemålet å foreberede barnet på livet som voksen.⁸³ Dette kan statene gjøre ved å ha spesielle aldersgrenser for når barnet skal få selvbestemmelse, samt ved andre tiltak som familierådgivning, undervisningsprogram for foreldre og bevissthetskampanjer for foreldre og barn om rettighetene for barnet innad i familien, samt opplæring for relevante yrkesgrupper.⁸⁴

Barnekonvensjonen artikkel 18 slår fast at oppdragelsen skal være preget av hva som er til beste for barnet. Dette begrenser foreldrenes handlefrihet. I juridisk litteratur fremheves det at hva som er barns beste, vil variere fra barn til barn og mellom foreldre.⁸⁵ Hva som er til barnets beste kan variere over tid og vil variere med ulike verdioppfatninger. Brudd på konvensjonens bestemmelser, inkludert ikke å ta hensyn til barnets utvikling og modning, er trolig ikke til barnets beste.⁸⁶

2.3.4 Barnekonvensjonen artikkel 14 om barns rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet

Barnekonvensjonen artikkel 14 lyder:

*"1. Partene skal respektere barnets rett til tanke-, samvittighets-, og religionsfrihet.
2. Partene skal respektere foreldrenes, eventuelt vergenes, rett og plikt til å opplyse barnet om hans eller hennes rettigheter på en måte som samsvarer med barnets gradvise utvikling.
3. Frihet til å gi uttrykk for ens religion eller tro kan bare underlegges slike begrensninger som er bestemt i lovgivningen og er nødvendige for å verne den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral eller andres grunnleggende friheter og rettigheter."*

Bestemmelsen i artikkel 14 henger tett sammen med artiklene 12 og 13 om henholdsvis rett til å danne seg og gi uttrykk for egne synspunkter og om rett til ytringsfrihet, samt med artiklene 15-17.⁸⁷

Barnekonvensjonen artikkel 14 definerer ikke hva retten til fri religionsutøvelse innebærer. I juridisk teori fremheves det at artikkel 14 i hovedsak bygger på SP artikkel 18, og begrepene kan til dels forstås likt. Med begrepene "tanke", "samvittighet" og "religion" forstås et individs holdninger til verden og samfunnet av enhver art, og om det som bestemmer hans og verdens skjebne; det være

⁸³ Detrick, 1999, side 120

⁸⁴ De generelle retningslinjene, punkt 63

⁸⁵ UNICEF, 2003, side 246

⁸⁶ UNICEF, 2003, side 246

⁸⁷ Redd Barna, 1993, side 136

seg en guddommelighet eller et annet opphøyet vesen, bare årsak, rasjonalisme eller tilfeldighet. "Tanke" inkluderer politiske og sosiale tanker; "samvittighet" inkluderer all moral.⁸⁸ Etter juridisk teori og FNs menneskerettighetskomité, omfatter "religion" eller "tro" både teistisk, ikke-teistisk og ateistisk tro, samt retten til ikke å ha noen religion eller tro. Begrepene "religion" og "tro" skal derfor tolkes vidt. SP artikkel 18 er ikke begrenset til tradisjonelle religioner eller til religion og tro med institusjonelle kjennetegn eller praksis som ligner de tradisjonelle.⁸⁹ Etter ordlyden innebærer SP artikkel 18 frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttakelse av religiøse skikker, andaktsøvelse og undervisning. Retten til å bytte religion eller tro kommer ikke klart frem, men ordlyden er tilstrekkelig fleksibel til å verne denne rettigheten.⁹⁰ Dette legges også til grunn av FNs menneskerettighetskomité.⁹¹

Barnekonvensjonens forarbeider viser at det opprinnelige forslaget til første ledd i artikkel 14 inneholdt en presisering som i SP artikkel 18. Det var stor debatt om det skulle være statens ansvar å respektere og sikre barnets frihet til å ha, tilegne seg eller endre religion eller tro.⁹² I flere land var det, og er fortsatt, ikke ønskelig eller tillatt å skifte religion.⁹³ Dette gjelder særlig for barn, som etter stadfestet praksis skal oppdras i foreldrenes tro. Å gi barn rett til å endre religion ville stride med verdensreligionenes tradisjoner, spesielt islam, ble det hevdet.⁹⁴

Resultatet ble at ordlyden i artikkel 14 nr. 1 måtte endres, også selv om forbeholdet i artikkel 14 nr. 3 ble tatt inn. Videre ble den generelle bestemmelsen fra artikkel 5 tatt inn i artikkel 14 nr. 2. Slik artikkel 14 ble stående, uttrykte flere delegasjoner bekymring for at barnekonvensjonens krav ble lavere enn det som allerede fulgte av SP artikkel 18. Det ble gitt uttrykk for at det i artikkel 14 nr. 1 likevel måtte tolkes inn rett til å endre og å gi uttrykk for sin religion, og at artikkel 12 understøttet dette.⁹⁵ Forarbeider til konvensjoner tillegges tradisjonelt liten vekt, det er ordlyden

⁸⁸ Detrick, 1999, side 244

⁸⁹ Detrick, 1999, side 244 og Office of the High Commissioner For Human Rights, General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (article 18): 30/07/93 punkt 2

⁹⁰ Høstmælingen, 2003 side 243

⁹¹ Office of the High Commissioner For Human Rights, General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (article 18): 30/07/93 punkt 5

⁹² Detrick, 1999 side 246-247

⁹³ Høstmælingen, 2003, side 243

⁹⁴ Detrick, 1999, side 247-248

⁹⁵ Detrick, 1999, side 248

som skal tillegges avgjørende betydning. Ordlyden i barnekonvensjonen artikkel 14 er fleksibel nok til at retten til å endre religion kan tolkes inn.⁹⁶

Uenigheten omkring artikkel 14 har kommet til uttrykk ved at en rekke land har reservert seg mot den. Flere muslimske land har tatt forbehold om at artikkel 14 ikke vil bli tolket slik at barnet selv kan velge sin religion fordi det vil stride med muslimsk sharia-lovgivning. Andre land har erklært at artikkel 14 vil bli tolket i samsvar med SP artikkel 18; så snart barnet er i stand til å ta et slik valg med hensyn til modenhet, skal det få velge selv.⁹⁷ Norge har ikke tatt forbehold mot artikkel 14.

De generelle retningslinjene belyser hvilke krav som stilles til statene. Når statene inngir sine periodiske rapporter, skal de gi informasjon om hvordan retten til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet sikres i nasjonal rett. Det etterspørres tiltak som er iverksatt for å sikre at denne retten anerkjennes av loven og implementeres i praksis. Det anmodes om at statene fremskaffer informasjon om utøvelsen av retten til tanke-, samvittighets- og religionsutøvelse, og i hvilken utstrekning det tas hensyn til barnets utvikling og modning. Videre etterspørres informasjon om hvilken juridisk minstealder som er fastsatt i nasjonal lovgivning for fritt religionsvalg og deltakelse i religiøs skoleundervisning.⁹⁸ Når de generelle retningslinjene etterspør informasjon om minstealder for å velge religion, taler det for at det i artikkel 14 nr. 1 må tolkes inn en rett til å endre religion. At ordlyden er så generell at flere land har tatt forbehold mot å endre religion, taler også for at en rett til å konvertere kan tolkes inn. Hensynet til å sikre effektive og utviklende rettigheter taler også for dette. Et hensyn som taler imot er at en effektiv etterlevelse av barnets rett til å endre religion griper inn i andre individers rett, nemlig foreldrenes rett til å oppdra barnet i egen tro etter SP artikkel 18 nr. 4. Etter min mening taler de beste grunner for at det tolkes inn en rett for barnet til å endre religion så snart barnet er modent til å ta et slikt standpunkt.

Etter ordlyden gir barnekonvensjonen artikkel 14 nr. 1 et vern mot inngrep i religionsfriheten fra statens side. Bestemmelsen tolkes i tillegg slik at barn har selvstendige rettigheter i forhold til egne foreldre.⁹⁹ Det vil si artikkel 14 nr. 1 gir barnet et horisontalt vern. Dette vernet begrenses av artikkel 14 nr. 2. Ordlyden i den norske oversettelsen er noe misvisende. I den autoriserte engelske versjonen benyttes uttrykket "to provide direction". "Veilede" er et mer omfattende, og derfor et

⁹⁶ Høstmælingen, 2003, side 243

⁹⁷ Detrick, 1999, side 248-249

⁹⁸ General Guidelines for periodic reports: 20/11/96. CRC/C/58 (basic reference document), punkt 24, 48, 56 og 57

⁹⁹ Redd Barna, 1993, side 137

mer korrekt uttrykk, enn "opplyse".¹⁰⁰ Artikkel 14 nr. 2 er en konkretisering av foreldrenes ansvar etter artikkel 5 om foreldrenes rett til å gi barnet veiledning og støtte under utøvelsen av rettighetene etter konvensjonen, og må derfor tolkes i sammenheng med denne. Dette innebærer at statene skal respektere foreldrenes rett og plikt til å sørge for veiledning til barnet i praktiseringen av dets rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.¹⁰¹ Begrensningen gjør at det horisontale vernet for barn i forhold til foreldrene blir svekket. Foreldrenes rett til å veilede barnet er omfattende og begrenses, som nevnt ovenfor i punkt 2.3.3, kun av at veiledningen skal være tilpasset barnets utvikling og modenhet. Også andre konvensjonsbestemmelser setter grenser. Foreldrenes myndighet begrenses av at de skal ta hensyn til barnets beste etter artikkel 18 og at barnet skal få si sin mening etter artikkel 12. I samsvar med artikkel 19 kan ikke veiledningen involvere noen form for psykisk eller fysisk vold.¹⁰²

Barnets rett til religionsfrihet etter artikkel 14 er etter dette betydelig begrenset, i alle fall når barnet er lite, av foreldrenes rett til å veilede.

3 Foreldreansvaret

Forholdet mellom barn og foreldre er ikke først og fremst preget av rettsregler. Familiemedlemmers oppførsel mot hverandre bestemmes i første rekke av forhold som skikk og bruk, religiøse og moralske forestillinger, vane og kjærlighet. Så lenge familien lever sammen uten at det har skjedd noe ekstraordinært, vil rettsregler vedrørende forholdet mellom foreldre og barn spille en underordnet rolle. Oppstår det rettskonflikter hvor barnets interesser er berørt, vil reglene få større betydning. Rettsregler er likevel viktige også ellers fordi de kan virke holdningsskapende, og dermed påvirke barn og foreldres forhold også i dagliglivet.¹⁰³ Jeg vil i det følgende redegjøre for hvilke plikter foreldre har overfor sine barn etter gjeldende norsk rett.

Foreldreansvaret fremgår av barneloven § 30 og innebærer plikt til å ha omsorg for barnet og rett til å bestemme over det i personlige forhold. Å ha omsorg innebærer blant annet å gi mat, husly, varme klær, oppdragelse, sørge for skolegang og annet for å dekke barnet fysiske og psykiske

¹⁰⁰ Redd Barna, 1993, side 139

¹⁰¹ Detrick, 1999, side 243-244

¹⁰² UNICEF, 2003, side 198

¹⁰³ Smith, 1980, side 30 og Smith, 2004, side 15-16

behov.¹⁰⁴ Den eller de som har foreldreansvaret har også i utgangspunktet rett og plikt til å ta seg av barnets midler og til å representere det rettslig.¹⁰⁵

Foreldreansvaret skal utøves ut fra barnets interesser og behov.¹⁰⁶ Bestemmelsen viser at foreldreansvaret ikke er gitt foreldrene for deres egen skyld. Dette innebærer ikke at foreldrene skal føye seg etter barnet i alle spørsmål, men må vurdere hva som objektivt vil gagne barnet på kort og lang sikt. Barnet skal ikke ubetinget hindres i å gjøre egne erfaringer. Foreldrene kan pålegge barnet å delta i oppgaver som må utføres i familien, slik at barnet lærer å ta hensyn til andre.¹⁰⁷ Foreldre imellom vil det variere hva som anses som best for et barn. Noen mener for eksempel det er best for barnet å bli oppdratt strengt religiøst, andre ønsker en oppdragelse mest mulig fri for religiøse preferanser.

Foreldreansvaret begrenses av barnets med- og selvbestemmelsesrett. Medbestemmelse innebærer at barn har rett til å si sin mening når det tas avgjørelser som angår dem selv, og får betydning for mange forskjellige typer spørsmål, fra helt dagligdagse ting til mer inngripende avgjørelser.¹⁰⁸ Av barneloven § 31 går det frem at barn skal inkluderes i avgjørelser som angår dem, så snart de forstår hva saken gjelder. Barnets mening er ett av flere momenter som skal tas med i en helhetlig vurdering, og det kan være andre forhold som må tillegges større vekt.¹⁰⁹ Det er ikke meningen at barnet skal bestemme hva avgjørelsen skal gå ut på, men at barnet blir hørt og at synspunktet blir tatt i betraktning når beslutningen skal tas. Hvor stor vekt det legges på barnets mening, må blant annet avhenge av hva saken gjelder og barnets alder og modenhet.¹¹⁰

Den skjønnsmessige bestemmelsen i barneloven § 31 er konkretisert ved at barnets mening skal høres fra fylte 7 år og at det skal legges stor vekt på barnets mening fra fylte 12 år. Når barn skal høres etter andre lover, varierer. I økonomiske spørsmål skal barnet høres fra fylte 14 år.¹¹¹ Etter trossamfunnsloven § 6 og kirkelovens § 3 nr. 4, 2. ledd, 2. punktum, skal barnet, om mulig, høres fra fylte 12 år ved inn- og utmelding av trossamfunn og Den norske kirke.

Det at barnet har selvbestemmelsesrett betyr at barnet ene og alene bestemmer i spørsmål som angår dem selv. Av barneloven § 33 går det frem at barnet skal få stadig større selvråderett

¹⁰⁴ NOU 1977: 35, side 123 og Smith, 2004, side 82

¹⁰⁵ Vergemålsloven §§ 2 og 3

¹⁰⁶ Barneloven § 30, 1. ledd, 3. punktum

¹⁰⁷ NOU 1977: 35, side 123

¹⁰⁸ Ot. prp. nr. 29 (2002-2003), side 60

¹⁰⁹ Ot. prp. nr. 29 (2002-2003), side 61

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 62 (1979-1980), side 22

¹¹¹ Vergemålsloven § 40

med alderen. Denne skjønnsmessige bestemmelsen er konkretisert med eksplisitte aldersgrenser for når barnet skal få selvbestemmelse i visse forhold. For eksempel har barnet i helsespørsmål i utgangspunktet selvbestemmelse fra fylte 16 år, men kan i enkelte tilfeller få selvbestemmelse allerede fra 12 år.¹¹² I henhold til barneloven § 32 har barnet selvbestemmelse i valg av utdanning og foreninger. Av trossamfunnsloven § 3 og kirkeloven § 3 nr. 6 gis barnet også selvbestemmelse fra fylte 15 år når det gjelder inn- og utmelding i trossamfunn.

Foreldreansvarets omfang er dermed ikke en konstant størrelse, men vil variere etter hvert som barnet blir eldre. Dette går også frem av forarbeidene til barneloven.¹¹³ Lovgivningen setter også andre begrensinger for foreldre i utøvelsen av foreldreansvaret, for eksempel ved regler om forbud mot barnearbeid,¹¹⁴ og mot å slå barn.¹¹⁵

Når barnet fyller 18 år, får det total selvbestemmelse i og med at myndighetsalderen er nådd.¹¹⁶ Det går ikke frem av barneloven når foreldreansvaret opphører. Det er fordi myndighetsalderen normalt ikke vil ha betydning for den delen av foreldreansvaret som gjelder den faktiske ansvars- og omsorgsfølelse som de fleste foreldre vil ha overfor sine myndige barn.¹¹⁷ Noen av pliktene som følger med foreldreansvaret, kan vare lenger, blant annet pengestøtte til skolegang.¹¹⁸ Ivaretar ikke foreldrene foreldreansvaret, gir lov om barneverntjenester rett for det offentlige til å gripe inn.¹¹⁹

Dissenterkomiteen fremhevet at det var foreldremyndigheten som begrenset ulike organisasjoners adgang til å verve barn som medlemmer. Videre hevdet de at foreldre kunne nekte, tillate eller pålegge sine barn å være medlemmer av foreninger og lignende. Hvor langt foreldremyndigheten rettslig gikk, og hvor lenge den varte, var mindre klart. Dissenterkomiteen antok at myndigheten ofte rakk kortere rent faktisk enn rettslig. Videre antok de at de fleste 14-åringer ville føle det som et opprørende overgrep om deres foreldre benyttet sin juridiske rett til å melde barnet inn eller ut av statskirken uten hensyn til barnets ønske, og at det måtte være klart at unge mennesker var religiøst myndige før de nådde den vanlige myndighetsalder. Komiteen antok at den religiøse påvirkningen hørte naturlig sammen med oppdragelsen for øvrig og at det ville være

¹¹² Pasientrettighetsloven § 4-3, jf § 3-4, abortloven § 4, psykisk helsevern § 2-1

¹¹³ Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 10

¹¹⁴ Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr. 4, § 34

¹¹⁵ Barneloven § 30, 3. ledd

¹¹⁶ Vergemålsloven § 1 og barneloven § 33

¹¹⁷ Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 10

¹¹⁸ Barneloven § 68, 2. ledd

¹¹⁹ Barnevernloven, § 1-1

usmakelig og uheldig om religiøse organisasjoner skulle "fiske" små barn som medlemmer, og disse på egen hånd skulle kunne gå inn eller ut av trossamfunn uavhengig av foreldrene.¹²⁰

4 Medlemskap og religiøs myndighetsalder

4.1 Generelt

Trossamfunnsloven og kirkeloven har materielle, personelle og prosessuelle bestemmelser om barns rett til å melde seg inn og ut av trossamfunn. Jeg vil i det følgende redegjøre for hva som er gjeldende rett angående barns medlemskap i trossamfunn og religiøs myndighetsalder, og hvordan dette forholder seg til foreldreansvaret.

4.2 Inn- og utmelding av trossamfunn

Reglene om medlemskap i trossamfunn gjelder både registrerte og uregistrerte trossamfunn.¹²¹

I utgangspunktet kan ingen rettslig forplikte seg selv eller andre til å høre til eller ikke høre til et trossamfunn eller en religiøs organisasjon.¹²² Religiøse sammenslutninger forutsetter ofte et livsvarig medlemskap med siktepunkt ut over dette livet. Medlemskapet er ikke rettslig sett varig forpliktende; enhver er rettslig fri til når som helst å melde seg ut.¹²³ Barn hører imidlertid som hovedregel til det trossamfunnet som foreldrene er medlemmer av, og foreldre kan melde barnet sitt inn eller ut av trossamfunn.¹²⁴ Det at barnet automatisk hører til samme trossamfunn som foreldrene, skiller seg fra det som er vanlig i andre sammenslutninger hvor man aktivt må melde seg inn.

I trossamfunnsloven sondres det mellom å høre til og å være medlem av et trossamfunn. Bestemmelser om hvem som anses å høre til et trossamfunn følger av loven, mens trossamfunnet selv kan fastsette regler for medlemskap.¹²⁵ Å høre til et trossamfunn innebærer å sogne til et trossamfunn uten å oppfylle kriteriene for medlemskap. Noen trossamfunn har for eksempel voksendåp som et kriterium for medlemskap, slik at barn ikke kan anses som fullverdige

¹²⁰ Innstilling om trossamfunn, side 28

¹²¹ Innstilling om trossamfunn, side 155

¹²² Trossamfunnsloven § 2

¹²³ Innstilling om trossamfunn, side 29

¹²⁴ Trossamfunnsloven §§ 5 og 6

¹²⁵ Trossamfunnsloven § 9, jf § 5

medlemmer. De blir likevel betraktet som menighetsbarn. Dissenterkomiteen mente at det ga et riktigere inntrykk av de faktiske forhold at barn hørte til samme trossamfunn som foreldrene, enn om barna skulle regnes for ikke å høre til noe trossamfunn før de ble døpt.¹²⁶ Dette henger trolig også sammen med den tette tilknytningen religion har til oppdragelsen.

Hvilke regler som gjelder avhenger av foreldrenes sivile status, det vil si om foreldrene er gift eller ikke når barnet blir født. Barn som blir født mens foreldrene er gift, hører til samme trossamfunn som foreldrene. Hører foreldrene til ulike trossamfunn utenfor Den norske kirke, avgjør de sammen, etter at barnet er født, om det skal høre til et trossamfunn og i tilfelle hvilket.¹²⁷ Barnet kan ikke høre til både et registrert trossamfunn og Den norske kirke, eller mer enn ett registrert trossamfunn.¹²⁸ Blir barnet innregistrert i mer enn ett trossamfunn, må det antas at innregistreringen i det siste ikke er gyldig.¹²⁹ Å være medlem av eller høre inn under flere uregistrerte trossamfunn, eller et uregistrert trossamfunn ved siden av et registrert eller Den norske kirke, er det ikke forbud mot.

Er foreldrene ugift når barnet blir født, hører barnet til samme trossamfunn som moren.¹³⁰ Etter en antitetisk tolkning har ikke farens eventuelle medlemskap betydning, selv om han har foreldreansvaret.

Når barnet skal meldes inn eller ut av et trossamfunn kommer imidlertid reglene om hvem som har foreldreansvaret til anvendelse. Når en av foreldrene eller ingen av dem hører til Den norske kirke, kan de sammen melde barnet sitt inn eller ut av trossamfunn, forutsatt at barnet er under 15 år.¹³¹ En antitetisk tolkning av denne bestemmelsen innebærer at dersom begge foreldrene er medlemmer av Den norske kirke, vil de ikke kunne melde barnet sitt ut av kirken. Dette følger også av kirkeloven § 3, nr. 2 og av forarbeidene til trossamfunnsloven.¹³² Når en av foreldrene har foreldreansvaret alene etter barneloven §§ 34-35 og 38, og barnet er under 15 år, kan han eller hun alene melde barnet sitt ut eller inn av et trossamfunn, med mindre han eller hun er medlem av Den norske kirke.¹³³

¹²⁶ Innstilling om trossamfunn, side 34

¹²⁷ Trossamfunnsloven § 5

¹²⁸ Trossamfunnsloven § 8

¹²⁹ Innstilling om trossamfunn, side 62

¹³⁰ Trossamfunnsloven § 5

¹³¹ Trossamfunnsloven § 6

¹³² Innstilling om trossamfunn, side 158

¹³³ Trossamfunnsloven § 6

Fra barnet er 12 år, skal det få si sin mening om inn- eller utmelding, om det lar seg gjøre.¹³⁴ Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 4.7.3. Det er forbudt å benytte usømmelige overtalelsesgrunner, løfter, trusler eller å gå frem på annen uhederlig måte for å få noen til å gå inn eller ut av et trossamfunn.¹³⁵ Dette må også gjelde for foreldre når de skal informere og deretter høre barnets mening i forbindelse med bytte av trossamfunn.

Ved adopsjon får barnet i utgangspunktet samme rettstilling som om det hadde vært adoptivforeldrenes egenfødte barn. Dette gjelder også religiøse forhold, med mindre noe annet er fastsatt i adopsjonsbevillingen.¹³⁶ Adoptivforeldrene har etter dette i utgangspunktet myndighet til å endre barnets religiøse status dersom de er enige om det. Adoptivbarnet får ikke automatisk samme medlemskap som adoptivforeldrene. Det må de tilfelle selv sørge for ved inn- eller utmelding.¹³⁷

Bare barn som er norske statsborgere eller bosatt i Norge, kan høre til et trossamfunn. Barnet må videre fylle de vilkårene som trossamfunnet setter.¹³⁸ Trossamfunnet kan for eksempel ha regler om at de ikke tar imot barn, uten at en av foreldrene allerede er medlem. Trossamfunnet fastsetter som nevnt også selv på hvilken måte innmelding i samfunnet skal gjøres, slik at man blir fullverdig medlem.¹³⁹ Trossamfunnet kan for eksempel ha voksendåp eller en annen type seremoni. Presten, alternativt forstanderen, skal kontrollere at vilkårene i trossamfunnsloven er oppfylt og bokføre innmeldingen. Den som vil melde seg ut av et registerført trossamfunn, eller ut av Den norske kirke, må enten møte frem selv, eller sende skriftlig melding til presten eller forstanderen.¹⁴⁰

Kapittel 1 i trossamfunnsloven gjelder i utgangspunktet også for Den norske kirke, med mindre annet følger særskilt.¹⁴¹ Kirkeloven gir slike særskilte regler som vil bli behandlet nedenfor i under punkt 4.3.

4.3 Inn- og utmelding av Den norske kirke

Kirkeloven § 3 har bestemmelser om tilhørighet og medlemskap i Den norske kirke. Her gjøres det ikke forskjell på barn av gifte og samboende foreldre med hensyn til tilhørighet.¹⁴² Til

¹³⁴ Trossamfunnsloven § 6

¹³⁵ Trossamfunnsloven § 10

¹³⁶ Adopsjonsloven §§ 13-14

¹³⁷ Innstilling om trossamfunn, side 37

¹³⁸ Trossamfunnsloven § 7

¹³⁹ Trossamfunnsloven § 9

¹⁴⁰ Trossamfunnsloven § 9

¹⁴¹ Trossamfunnsloven § 11

¹⁴² Innst. O. nr. 46 (1995-1996), side 10

forskjell fra trossamfunnsloven avhenger tilhørigheten for barn av hvem som har foreldreansvaret. Kirkeloven sonderer på samme måte som trossamfunnsloven mellom å høre inn under og å være medlem av kirken.

Når begge foreldrene er medlemmer av Den norske kirke og begge har foreldreansvaret, hører barnet inn under kirken allerede fra fødselen av. Barnet anses automatisk å høre inn under Den norske kirke også når bare en av foreldrene er medlem, med mindre begge ønsker det motsatte og melder barnet ut.¹⁴³ Den norske kirke gis dermed en fordel i forhold til andre trossamfunn. Dissenterkomiteen begrunnet dette med bestemmelsen i Grunnloven § 2, 2. ledd, 2. punktum og at det kun er unntaksvis at man ikke er medlem av Den norske kirke.¹⁴⁴

Foreldre som har foreldreansvaret sammen og begge er medlemmer av Den norske kirke, og foreldre som har foreldreansvaret alene og er medlem av Den norske kirke, kan ikke melde barnet ut av kirken.¹⁴⁵ Står begge foreldrene utenfor kirken, tilhører ikke barnet Den norske kirke med mindre begge foreldrene er enige og registrerer barnet inn.¹⁴⁶ Blir foreldre som har foreldreansvaret sammen, begge medlemmer av Den norske kirke, skal også deres barn under 15 år anses å høre inn under kirken. Tilsvarende gjelder dersom en far eller mor som har foreldreansvaret alene, blir medlem av Den norske kirke.¹⁴⁷

Melding om barnets kirketilhørighet, gis skriftlig eller ved personlig fremmøte.¹⁴⁸ Meldingen gis til kirkebokføreren, det vil si presten, der barnet bor. Når foreldrene har felles foreldreansvar, må begge samtykke. Har en av foreldrene foreldreansvaret alene, gir han eller hun melding alene. Har ingen foreldreansvaret, kan melding gis av vergen.¹⁴⁹ Melding kan gis inntil barnet fyller 15 år. Har barnet fylt 12 år, skal dets mening høres når det er anledning til det. Dette vil jeg komme tilbake til under punkt 4.7.3

Medlem av Den norske kirke blir barnet først ved dåpen. Barn fødes altså ikke til medlemskap i Den norske kirke, selv om de anses å høre inn under den. Dissenterkomiteen hevdet det motsatte,¹⁵⁰ men dette ble imøtegått i senere forarbeider.¹⁵¹ Udøpte barn som hører inn under

¹⁴³ Kirkeloven § 3 nr. 2, 1. ledd

¹⁴⁴ Innstilling om trossamfunn, side 33

¹⁴⁵ Kirkeloven § 3 nr. 2, 1. ledd og Innstilling om trossamfunn, side 159

¹⁴⁶ Kirkeloven § 3 nr. 3

¹⁴⁷ Kirkeloven § 3 nr. 2, 2. ledd

¹⁴⁸ Kirkeloven § 3 nr. 8, 2. ledd

¹⁴⁹ Kirkeloven § 3 nr. 4, 1. ledd

¹⁵⁰ Innstilling om trossamfunn, side 49 og 161

¹⁵¹ Ot. prp. nr. 42 (1967-1968), side 2-3

Den norske kirke har rett til kirkelig vigsel og begravelse, men ikke nattverd eller konfirmasjon.¹⁵² Når barnet fyller 15 år, kan barnet selv bestemme om det vil være medlem av kirken og la seg døpe eller melde seg ut.¹⁵³ Jeg vil komme tilbake til den religiøse myndighetsalderen under punkt 4. Er ikke barnet døpt innen det fyller 18 år, opphører tilhørigheten til kirken.¹⁵⁴ Dette gir barnet tid til å tenke seg om i tiden etter at det har fått selvbestemmelse og eventuelt la seg døpe. Inn- og utmelding av Den norske kirke skjer ved personlig fremmøte til kirkebokføreren på bostedet, men utmelding kan også skje skriftlig.¹⁵⁵

Etter kirkeloven § 3 nr. 7, 1. punktum kan ingen bli medlem av Den norske kirke så lenge vedkommende er medlem av et annet trossamfunn i Norge. Bestemmelsen omfatter trossamfunn generelt, men regelen bør tolkes på samme måte som trossamfunnsloven § 8. Bestemmelsen innebærer videre at et barn som er norsk statsborger, men bosatt i utlandet, uten hinder av norsk lov vil kunne være medlem av både Den norske kirke og et kirkesamfunn i det landet barnet er bosatt. Tilsvarende vil utenlandske barn som bosetter seg i Norge, kunne bli medlem av Den norske kirke uten å måtte bryte tilknytningen til kirken i det landet de kommer fra.¹⁵⁶

4.4 Religiøs myndighetsalder

Den som er over 15 år, kan selv melde seg inn eller ut av et trossamfunn og Den norske kirke.¹⁵⁷ Bestemmelsen utelukker at trossamfunn setter en annen aldersgrense for utmelding, men ikke at aldersgrensen for innmelding settes høyere.¹⁵⁸ Når loven regulerer at barnet skal fremsette søknaden, må loven forstås slik at den også gir barnet bestemmelsesretten i forhold til foreldrene.¹⁵⁹

Ordlyden gir uttrykk for en absolutt aldersgrense. Forarbeidene åpner heller ikke for unntak. Hensynet til klarhet og forutberegelighet taler også for at aldersgrensen bør være absolutt. For presten eller forstanderen er det en klar regel å forholde seg til. Melder barn under 15 år seg inn eller ut av et trossamfunn eller Den norske kirke, må det antas at inn- eller utmeldingen ikke er gyldig. Barnet har imidlertid en mulighet til å bryte ut av trossamfunnet på egen hånd.

¹⁵² Innstilling om trossamfunn, side 55

¹⁵³ Kirkeloven § 3 nr. 6

¹⁵⁴ Kirkeloven § 3 nr. 5, 2. punktum

¹⁵⁵ Kirkeloven § 3 nr. 8, 1. ledd

¹⁵⁶ Ot. prp. nr.64 (1994-1995), side 51-52

¹⁵⁷ Trossamfunnsloven § 3 og kirkeloven § 3 nr. 6

¹⁵⁸ Innstilling om trossamfunn, side 157

¹⁵⁹ Smith, 1980, side 239; det taler også forarbeidene til trossamfunnsloven for da begrepet "religiøs myndighetsalder" benyttes i Innstilling om trossamfunn, side 38

Dissenterkomiteen åpnet for at barn som ikke har fått religiøs selvbestemmelse, kan ta avstand fra trossamfunnet på en slik måte at trossamfunnet ikke behandler de som medlemmer. De mente likevel at det fra det offentliges side, vil være naturlig å betrakte barna som medlemmer inntil de ble formelt utmeldt, ekskludert eller strøket fra medlemslistene på annen måte.¹⁶⁰ Ved å tydelig agere på tvers av trossamfunnets normer og regler, kan barn dermed komme ut av trossamfunnet. Det å åpne for at barn kan opptre på en slik måte at de blir utstøtt, synes som en lite gunstig måte for barn å oppnå utmelding på.

Dissenterkomiteen antok videre at den religiøse myndighetsalderen ikke var til hinder for at trossamfunn driver søndagsskole eller speiderarbeid med adgang for andre enn trossamfunnets egne barn. De hevdet at dette åpenbart var avhengig av foreldrenes samtykke, men presiserte ikke nærmere når barn kan gjøre det på egenhånd.¹⁶¹ I henhold til barneloven § 31, må det være klart at barn over 15 år må kunne gjøre dette uavhengig av foreldrenes samtykke.¹⁶² Jeg vil komme tilbake til hvorvidt barn også under 12 år kan melde seg inn i et trossamfunns foreninger på egenhånd i punkt 4.5.

4.5 Medlemskap i religiøse foreninger

Bestemmelsen i barneloven § 32, om barnets rett til å melde seg inn og ut av foreninger, var ny med barneloven av 1981. Bestemmelsen gjelder foreninger generelt, uansett hvordan de er organisert, men tar først og fremst sikte på vanlige foreninger og klubber.¹⁶³ Det er som nevnt ikke et skarpt skille mellom trossamfunn og foreninger, men bestemmelsen får selvstendig betydning når barn ønsker å melde seg inn i en religiøs forening, som ikke er et trossamfunn, som ledd i utøvelse av sin religionsfrihet. Dette kan for eksempel være et gospelkor eller en speiderforening. Foreningen kan være knyttet til et trossamfunn uten at medlemskap i trossamfunnet er nødvendig. Videre kan det være foreninger uten tilknytning til et bestemt trossamfunn, men likevel med et religiøst budskap. Jeg vil i det følgende redegjøre for hva denne bestemmelsen nærmere innebærer.

Bestemmelsen gir uttrykk for at barn som er over 15 år, fritt kan melde seg inn og ut av foreninger. Det vil si at foreldrene i utgangspunktet ikke kan hindre at barnet melder seg inn eller ut av hvilken som helst forening etter denne alderen. I forarbeidene ble det lagt vekt på at trossamfunnsloven hadde tilsvarende aldersgrense.¹⁶⁴ Ordlyden tyder på at det bare er inn- og

¹⁶⁰ Innstilling om trossamfunn, side 157

¹⁶¹ Innstilling om trossamfunn, side 157

¹⁶² Barneloven § 32

¹⁶³ NOU 1977: 35, side 124

¹⁶⁴ NOU 1977: 35, side 50

utmelding barnet kan gjøre på egen hånd. Forarbeidene påpeker imidlertid at bestemmelsen ikke er uttømmende og ikke må tolkes antitetisk.¹⁶⁵ Foreldrene kan ikke nekte utøvelse, det vil si vanlig foreningsvirksomhet, som møter og utflukter.¹⁶⁶ Ved svært omfattende virksomhet eller aktiviteter av ekstraordinær karakter, kan dette stille seg annerledes.¹⁶⁷ Det samme gjelder dersom medlemskapet medfører økonomiske forpliktelser av betydning for foreldrene.¹⁶⁸ Har barnet tjent pengene selv etter fylte 15 år, eller barnet har fått penger til egen rådighet, bruker det pengene som det selv vil. Foreldrene kan bare ta fra barnet denne rådigheten dersom hensynet til barnets tarv krever det.¹⁶⁹

Spørsmålet blir videre om aldersgrensen på 15 år er absolutt. Ordlyden trekker i retning av en absolutt grense, slik at barnet fritt kan bestemme når det er over 15 år og at foreldrene får det avgjørende ordet når barnet er under 15 år. Det uttales imidlertid i NOU 1977: 35 at det ikke er meningen at bestemmelsen skal tolkes slik at det for barn under 15 år alltid er foreldrene som avgjør spørsmålet om deltakelse i foreninger. Dette må vurderes konkret både i lys av barnet alder og modenhet og hva slags forening det er tale om. Foreldrene bør gi barnet atskillig adgang til å bestemme selv.¹⁷⁰ Motsetter barnet seg å bli medlem av en forening, må det normalt bli avgjørende, særlig der det kreves aktiv deltakelse av barnet. Unntak kan imidlertid tenkes hvis barnet er forsagt og i virkeligheten har godt av å bli trukket med i vanlig foreningsvirksomhet.¹⁷¹ Disse synspunktene støttes også i senere forarbeider og i juridisk teori.¹⁷² Forarbeidene har grundige drøftelser, er forholdsvis nye og dermed tilpasset dagens samfunn. Dette taler for at de tillegges stor vekt. Barneloven § 33 som gir barn rett til å få stadig større selvråderett med alderen, taler også for dette. På bakgrunn av det ovenfor nevnte, kan barn ha selvbestemmelse angående medlemskap i foreninger før fylte 15 år.

Det kan videre reises spørsmål om særskilte hensyn gjør seg gjeldende for religiøse foreninger. Forarbeidene drøfter hovedsakelig foreninger generelt, men i Innst. O. nr. 30 (1980-

¹⁶⁵ Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 10

¹⁶⁶ NOU 1977: 35, side 124

¹⁶⁷ Backer, 1982, side 202

¹⁶⁸ Smith, 2004, side 98

¹⁶⁹ Vergemålsloven § 33. Hensynet til barnets tarv viser til en vurdering av hvor stort beløp det dreier seg om samt hva pengene brukes til, jf Utkast til lov om vergemaal for mindreaarige og umyndiggjorte avgitt 15. februar 1919, side 89. Utkastet er tatt inn som vedlegg til Ot.prp. nr. 6 (1924)

¹⁷⁰ NOU 1977: 35, side 124-125

¹⁷¹ NOU 1977: 35, side 50

¹⁷² Ot. prp. nr. 62 (1979-1980), side 21, Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 10, og Backer, 1982, side 199 og 201-203

1981) trekkes religiøse foreninger spesielt frem. Det hevdes at det er spesielt viktig at bestemmelsen ikke tolkes antitetisk når det gjelder livssynsforeninger og politiske foreninger. Ateistiske foreldre bør for eksempel ikke mot barnets vilje kunne melde en 14-åring ut av en kristelig ungdomsforening eller inn i en ateistisk forening. Et forbehold om at barnet etter omstendigheten kan få selvbestemmelse tidligere, ble likevel ikke tatt inn.¹⁷³ Forarbeidene taler for at bestemmelsen i barneloven § 32 heller ikke skal tolkes på ordet når det gjelder religiøse foreninger. Dette underbygges også av paralleller fra pasientrettighetsloven § 4-3, jf § 3-4. Her gjøres unntak nedad i den helserettslige myndighetsalderen på 16 år dersom helsepersonellet finner at de grunner barnet oppgir må få avgjørende betydning.¹⁷⁴ Det kan for eksempel være prevensjonsveiledning til en 15-åring. Helse spørsmål kan være av svært personlig karakter og like privat som spørsmål om tvil og tro.

At retten til å melde seg inn og ut av foreninger ikke er absolutt, underbygges ytterligere av hensynet til selvstendighet. Det gir barnet muligheten til gradvis å bli kjent med et trossamfunn gjennom foreningen, for eventuelt senere å bytte tro og melde seg inn. Dette gjør at barnet kan få mulighet til å teste ut og bli kjent med trossamfunnet før den endelige beslutningen tas. Reelle hensyn taler for at aldersgrensen for å melde seg inn i et trossamfunn tolkes mer på ordet enn for innmelding i foreninger. Etter sin egenart tar trossamfunn sikte på en mer dyptgående, varig og omfattende påvirkning av sine medlemmer. Det oppfattes som mer betydningsfullt å gå inn i et trossamfunn enn å bli medlem av en eller annen slags forening.¹⁷⁵

Konklusjonen må være at aldersgrensen for at barnet kan melde seg inn i religiøse foreninger på egenhånd, ikke er absolutt. Barnet skal få frihet fra fylte 15 år, men kan få denne friheten også tidligere. Hvorvidt barnet skal få velge selv før fylte 15 år må avgjøres etter en skjønnsmessig helhetsvurdering hvor momentene ovenfor legges til grunn.

4.6 Kan foreldre bestemme selv om barnet er fylt 15 år?

Ordlyden i trossamfunnsloven § 3, kirkeloven § 3 nr. 6 og barneloven § 32 åpner ikke for unntak for at foreldre i visse tilfeller kan bestemme selv over barn som har nådd den religiøse myndighetsalder. Dette blir heller ikke diskutert i de nevnte lovers forarbeider.

Flertallet i Dissenterkomiteen foreslo i sin tid at foreldrene måtte samtykke til inn- og utmelding i trossamfunn inntil barnet ble myndig. Bakgrunn for dette var hensynet til at barn ellers

¹⁷³ Innst. O. nr. 30 (1980-1981), side 10

¹⁷⁴ Ot. prp. nr. 12 (1998-1999), side 131 og 133, og Syse 2004, side 274, jf side 227 og 262

¹⁷⁵ Innstilling om trossamfunn, side 28

"kan ta overilte skritt i den forbigående stemning", og at dette skulle "kunne motvirke faren for at de kan bli utsatt for mindre tilbørlig kapring". "Man kan ikke helt se bort fra at det for tiden er overordentlig mange slags trossamfunn som dukker opp, neppe alle udelte sunne." "Fra det offentlige side utøves det liten kontroll".¹⁷⁶ Kravet om foreldresamtykke ble ikke opprettholdt,¹⁷⁷ og argumentene kan ikke benyttes som begrunnelse for at foreldrene kan gripe inn i selvbestemmelsesretten. Skal det gjøres unntak oppad, må derfor mer til. Andre reelle hensyn kan tilsi at det gjøres unntak. Det kan anføres at hensynet til å beskytte barnet i visse tilfeller må veie tyngre enn hensynet til barnets selvstendighet. Dette kan for eksempel være dersom barnet melder seg inn i et satanisk "trossamfunn"/bevegelse, med ritualer som er skadelige fysisk og psykisk. Et lignende unntak er gjort i pasientrettighetsloven § 4-3, 1. ledd, bokstav b. Her gjøres det unntak oppad fra den helserettslige myndighetsalderen dersom det følger av blant annet tiltakets art. Dette innebærer at foreldrene likevel må samtykke, og dermed også få informasjon, dersom det er av avgjørende betydning for utøvelse av foreldreansvaret, for eksempel ved barns selvmordsforsøk.¹⁷⁸

Selv om det kan tenkes tilfeller der det er behov for å gripe inn i barnets selvbestemmelsesrett, kan ikke slike unntak gjøres uten videre. At lovgiver har valgt å konkretisere den skjønnsmessige bestemmelsen i barneloven § 32 med å gi barn selvbestemmelse fra 15 år, taler mot at det skal kunne gjøres unntak etter en skjønnsmessig vurdering. Rettigheten er gitt ved lov, og lex superiorprinsippet tilsier at dersom et slik unntak skal kunne gjøres, må denne innskrenkende tolkningen i utgangspunktet skje i lovs form. Er et medlemskap i en forening eller et trossamfunn skadelig for barnet og barnet tar alvorlig skade, finnes det allerede hjemler i lovgivningen som kan benyttes for å beskytte barnet, for eksempel i lov av 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern, kapittel 2 og 3.

Det kan også diskuteres om barnevernloven §§ 4-24 til 4-26 kan benyttes. Bestemmelsene gir adgang til å plassere barn i institusjon uten eget samtykke under forutsetning av at barnet har alvorlige atferdsvansker. Begrepet "alvorlige atferdsvansker" er konkretisert ved alternativene "alvorlig eller gjentatt kriminalitet" og "vedvarende misbruk av rusmidler", men suppleres med kriteriet "på annen måte". I forarbeidene er kriteriet "på annen måte" eksemplifisert med prostituerte og gatebarn.¹⁷⁹ Dette kriteriet kan imidlertid også omfatte sterk plagsom atferd i forhold til

¹⁷⁶ Innstilling om trossamfunn, side 39 og 41

¹⁷⁷ Innst. O. XVI (1968-1969), side 3-4

¹⁷⁸ Ot. prp nr. 12 (1998-1999), side 131 og 133, og Syse 2004, side 262

¹⁷⁹ Ot. prp. nr. 44 (1991-1992), side 114

omgivelsene, særlig andre barn.¹⁸⁰ Det er antatt at barnet må ha vist en massiv, negativ atferd. Atferdsvansker av samfunnsmessig mindre synlig art antas ikke å gi grunnlag for å ta tiltakene i bruk, slik at for eksempel spisevegring faller utenfor.¹⁸¹ Hvorvidt bestemmelsen kan benyttes i tilfeller hvor barnet har selvdestruktiv atferd på grunn av religiøs overbevisning eller såkalt hjernevasking, er uklart, men tilfellet omfattes av den vide ordlyden. Det skal mye til før et så inngripende tiltak kan benyttes. Må problemene være samfunnsmessig synlige, vil få barn i trossamfunn eller foreninger omfattes.

4.7 Barnets rett til å bli hørt

4.7.1 Generelt

Her vil jeg redegjøre for barns rett til å bli hørt etter barneloven § 31. Som nevnt i punkt 4.2 og punkt 4.3, har trossamfunnsloven og kirkeloven også regler om barnets rett til å bli hørt. Barnets rett til å bli hørt i forbindelse med inn- og utmelding av trossamfunn avviker fra barns rett til å bli hørt etter barneloven. Barnets rett til å bli hørt etter barneloven gjelder generelt i barns personlige forhold, mens trossamfunnsloven og kirkeloven behandler et spesielt forhold og har egne regler. Jeg vil først redegjøre for barneloven § 31. Deretter vil jeg redegjøre for trossamfunnsloven og kirkelovens regler. Tilslutt vil jeg drøfte om barneloven § 31 kommer til anvendelse for når barn skal høres etter trossamfunnsloven og kirkeloven, eller om barneloven ikke får betydning etter prinsippet om *lex specialis*.

4.7.2 Barneloven

I barneloven § 31 gis alle barn anledning til å påvirke sin situasjon i personlige forhold. Foreldrene skal samrå seg med barnet så snart barnets alder og modenhet gjør det i stand til å danne seg egne synspunkter om det saken gjelder. Foreldrene skal høre hva barnet har å si og legge stadig mer vekt på hva barnet mener ettersom det blir eldre. Når barnet er fylt 7 år, taler ordlyden for at barnets mening alltid skal høres, uavhengig av hva saken gjelder. Det kan imidlertid tenkes tilfeller hvor foreldrene ikke kan eller bør innhente barnets mening, for eksempel i saker hvor det haster med avgjørelsen eller hvor avgjørelsen innebærer en sterk belastning for barnet.¹⁸² Dette unntaket må tolkes snevert etter at barneloven ble endret og barnekonvensjonen inkorporert, og dermed styrket

¹⁸⁰ Hove, 2002, side 2150, note 162

¹⁸¹ Ofstad, 1995, side 160

¹⁸² NOU 1977: 35, side 123

barnets rett til å bli hørt. Når det gjelder religiøse foreninger, kan det vanskelig tenkes slike tilfeller der unntak som nevnt kommer til anvendelse.

Å bli meldt inn i en forening er et typisk eksempel på en avgjørelse som barn har meninger om tidlig. Hvilke interesser barnet har og om andre venner er med, har gjerne mye å si for barnet. Ønsker foreldrene å melde barnet inn i for eksempel et gospelkor, skal foreldrene spørre hva barnet mener om dette. Barnet vil kunne ha en mening om det ønsker å synge kristne sanger sammen med andre.

Ønsker ikke barnet å ha noen mening om saken, har barnet rett til å la være å si noe. Bestemmelsen inneholder en rett, men ikke en plikt for barnet til å uttale seg.¹⁸³

Når barnet er fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Det er her en glidende overgang fra når barnet skal høres, når dets mening skal tillegges stor vekt og frem til barnet får selvbestemmelse. Dette vil avhenge av hva slags forening det er tale om. For visse typer foreninger kan barnet få selvbestemmelse allerede fra før fylte 12 år.

4.7.3 Trossamfunnsloven og kirkeloven

Trossamfunnsloven og kirkeloven har likelydende bestemmelser om at barn skal høres fra fylte 12 år når det lar seg gjøre.¹⁸⁴ De skal som nevnt i punkt 1.5.2 tolkes på samme måte. Grensen på 12 år for når barnet skal høres ble hentet fra vergemålsloven § 40.¹⁸⁵ Forbeholdet om at barn skal høres dersom det er mulig, har liten realitet. Det vil være svært få tilfeller det er umulig å høre barnets mening. Er barnet for eksempel psykisk utviklingshemmet, kan man likevel høre hva barnet har å si. Unntaket må tolkes snevert i lys av det generelle utgangspunktet i barneloven; barn skal i utgangspunktet høres og deres mening skal bli tatt med i betraktningen.

I det følgende vil jeg vurdere om barneloven § 31 kan anvendes for barns rett til å bli hørt etter trossamfunnsloven slik at barn skal høres allerede fra 7 år når foreldrene vil melde dem inn eller ut av et trossamfunn. Da barneloven ble endret ble det ikke drøftet hvilken betydning endringen ville få for regelen etter trossamfunnsloven og kirkeloven.¹⁸⁶ Da barnekonvensjonen ble inkorporert og det ble foretatt endringer i blant annet barnevernloven og adopsjonsloven, ble trossamfunnsloven kun nevnt som et eksempel på barns selvbestemmelsesrett.¹⁸⁷

Trossamfunnsloven står dermed uendret etter inkorporasjonen av barneloven til tross for at det ble

¹⁸³ Ot.prp. nr. 62 (1979-1980), side 22

¹⁸⁴ Trossamfunnsloven § 6, 4. ledd og kirkeloven § 3 nr. 4, 2. ledd, 2. punktum

¹⁸⁵ Innstilling om trossamfunn, side 39-40

¹⁸⁶ Ot.prp. nr. 29 (2002-2003)

¹⁸⁷ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 27

hevdet at "artikkel 12 er et eksempel på en bestemmelse som har stor betydning i mange ulike regelsett, og synliggjøringen av artikkel 12 bør derfor foretas i en rekke lover".¹⁸⁸

Hvilken betydning barneloven § 31 får for tolkningen av trossamfunnsloven og kirkeloven er ikke avklart. Det at lovens regler om når barn skal høres ikke er behandlet, kan bety at loven er oversett. Det åpner i så fall for at barneloven kan komme til anvendelse. Ble lovene på den annen side vurdert, men resultatet var at regelen slik den fremgår av trossamfunnsloven og kirkeloven skulle bestå, taler det mot at barneloven § 31 får betydning. Når forarbeidene ikke gir noe svar på dette, vil reelle hensyn bli avgjørende. I det følgende vil jeg redegjøre for de hensynene som gjør seg gjeldende for om barneloven får betydning for tolkningen av når barnet skal høres etter trossamfunnsloven og kirkeloven.

Barneloven, barnevernsloven og adopsjonsloven regulerer alle avgjørelser som har stor betydning for barn. Saker om foreldreansvar, barnevern og adopsjon er inngripende og kan føre til store forandringer i barnets liv. At sakens alvor tillegges vekt og at det i alvorlige saker er svært viktig å sikre at barn under 12 år gis informasjon og mulighet til å komme med uttalelse, vektlegges i forarbeidene ved inkorporasjonen av barnekonvensjonen.¹⁸⁹ Bytte av trossamfunn kan medføre store forandringer i barnets liv og hverdag. Det kan innebære et nytt syn på virkeligheten og nye levereregler. Foreldrenes bytte av trossamfunn kan få stor betydning for barnets fremtid og trossamfunnet kan prege barnet resten av livet. Dette taler for at barn skal høres tidligst mulig. Sammenhengen mellom lovene taler for at barn skal høres fra samme alder. I saker om foreldreansvar og samværsrett har foreldrene ofte ulike meninger om hva som er best for barnet. At foreldrene må legge vekt på barnets mening også når de er enige, må være klart.

Barn på 7 år har et modningsnivå i sin kognitive utvikling som gjør at de kan danne seg egne synspunkter og gi et reelt, informert samtykke når det skal tas avgjørelse i saker som berører dem.¹⁹⁰ Er barn i stand til å ha en mening om hvem av foreldrene de vil bo oss, om barnevernstiltak og om adopsjon, vil de også kunne ha en mening om bytte av trossamfunn dersom de får relevant informasjon. Det er ingen grunn til å gi barn dårligere rettigheter på dette området enn ellers. På den annen side er valg av trossamfunn et mindre konkret spørsmål enn valg av hvor barnet skal bo, og barnet kan vanskelig se rekkevidden av hva valget innebærer. Valg av bosted kan imidlertid også innebære konsekvenser utover hva barnet evner å fatte. Det er et mål i seg selv å få større samsvar og likhet med den øvrige lovgivingen om barns selvbestemmelse og barns rett til å bli hørt. Ved

¹⁸⁸ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 28

¹⁸⁹ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 36

¹⁹⁰ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 29 og 34

inkorporeringen av barnekonvensjonen ble det lagt vekt på at det er praktisk fordelaktig at lover som regulerer barns familieforhold og omsorgssituasjon, har samme aldersgrense.¹⁹¹ Etter min mening taler de beste grunner for at barneloven § 31 anvendes for når barn skal høres etter trossamfunnsloven og kirkeloven.

4.8 Ordener og klostre

Trossamfunnsloven § 4 slår fast en aldersgrense på 20 år for å avgi et livsvarig løfte om å høre til en religiøs orden, et kloster eller en lignende organisasjon. Det er ulovlig å ta i mot et slikt løfte fra en person under denne alderen. Den som tar i mot et slikt løfte, kan etter trossamfunnsloven § 29 straffes med bot. Ordlyden taler for at bestemmelsen i § 4 må tolkes som en absolutt regel. Foreldre kan for eksempel ikke samtykke for barn under 20 år. Avgir en person under 20 år et slikt løfte kan vedkommende ikke bli bundet av det.

Ordet "løfte" skal tolkes strengt. Det er kun livsvarige løfter som ikke kan gis. Løfter for 1-3 år kan gis og bestemmelsen hindrer ikke at noen i uten å avlegge et løfte, tar sin forberedelsestid eller går som novise i en orden eller et kloster.¹⁹²

Aldersgrensen er høyere enn den alminnelige myndighetsalderen.¹⁹³ Dissenterkomiteen mente at den religiøse myndighetsalderen på 15 år ville være for lav. En 15-åring burde ikke kunne avlegge et løfte om et så viktig og uvanlig skritt som det å gå i kloster. Et slikt skritt innebærer langt større bånd og forpliktelser enn det å bli medlem av et vanlig trossamfunn. Det ble påpekt at en særlig aldersgrense var nødvendig for å beskytte ungdom mot å påta seg omfattende moralske og religiøse plikter. Selv om pliktene ikke skulle være juridisk bindende, ville det kunne medføre samvittighetskvaler og psykisk lidelse å fri seg fra dem. Dissenterkomiteen mente derfor at grensen skulle settes til 21 år, som var den alminnelige myndighetsalderen på den tiden.¹⁹⁴ Av senere forarbeider går det frem at aldersgrensen skulle settes til 20 år. Dette var på bakgrunn av at vergemålsloven § 1 ved lov av 07.02.69 nr. 6 ble endret slik at myndighetsalderen ble satt til 20 år.¹⁹⁵ Da myndighetsalderen ved lov av 08.06.79 nr. 38 ble endret til 18 år, ble likevel 20 års aldersgrensen for å avgi livsvarig løfte til kloster og ordener opprettholdt. Dette ble, på tross av hva

¹⁹¹ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003), side 28 og 34

¹⁹² Innstilling om trossamfunn side 32 og Innst. O. XVI (1968-1969), side 4

¹⁹³ Vergemålsloven § 1

¹⁹⁴ Innstilling om trossamfunn, side 32

¹⁹⁵ Innst. O. XVI (1968-1969), side 4

som ble hevdet i forarbeidene til trossamfunnsloven, begrunnet med at slike løfter ikke hadde tilstrekkelig nær sammenheng med myndighetsalderen.¹⁹⁶

5 Barnets krav på hemmelighold

5.1 Generelt

Som nevnt ovenfor i 1.6 kan barn ha behov for konfidensialitet. Retten til å holde personlige opplysninger for seg selv er en viktig del av den selvstendigheten som selvbestemmelse innebærer. Foreldre på sin side kan ha behov for å få opplysninger fra tredjepart om barnet, for å utøve foreldreansvaret. Tredjepart kan være for eksempel prester eller organisasjoner. I henhold til den alminnelige handlefrihet har i utgangspunktet enhver rett til å si hva han vil, til hvem han vil, om hvem han vil. Det vil si at enhver kan velge å meddele opplysninger eller holde dem for seg selv. Plikt til å holde noe hemmelig (taushetsplikt) eller til å meddele opplysninger (opplysningsplikt), kan imidlertid følge av loven.¹⁹⁷ Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10, heretter straffeloven, kapittel 23 om forbud mot ærekrenkelser setter også grenser for hva en person kan si om en annen, men kommer ikke til anvendelse her.

Her vil jeg drøfte om prester og forstandere har taushetsplikt om det de vet om barnets religiøse overbevisning. Jeg vil videre drøfte hvilke regler som gjelder for utlevering av informasjon fra ulike medlemsregistre. Tilslutt vil jeg redegjøre for foreldrenes rett til å åpne barnets brev.

Problemstillinger omkring barns krav på hemmelighold er også aktuelt i forhold til blant annet lærere. Dette er problemstillinger jeg har valgt å holde utenfor av hensyn til oppgavens omfang.

5.2 Taushetsplikt for prester og forstandere

Presten i Den norske kirke og i registrerte trossamfunn, samt forstandere, har ingen egen profesjonslov med lovpålagt taushetsplikt, men har straffebelagt taushetsplikt etter straffeloven § 144. Etter denne bestemmelsen plikter de å holde hemmelig det som er betrodd dem eller deres overordnede i stillings medfør. "Stillings medfør" vil si i egenskap av å være prest eller forstander og det kreves en viss sammenheng mellom betroelsen og yrkesområdet. Taushetsplikten

¹⁹⁶ Ot.prp. nr. 69 (1978-1979), side 21

¹⁹⁷ Kjønsstad, 2004, side 185

omfatter også betroelser utenom virksomheten som sjelesørger, det kreves heller ikke at betroelsen er mottatt i arbeidstiden. Hemmeligheten er "betrodd" enten den er direkte meddelt presten, eller den er resultatet av en undersøkelse eller iakttakelse. Taushetsplikten består etter at presten har sluttet i sin stilling.¹⁹⁸ Et forhold kan være en hemmelighet selv om flere personer har kjennskap til det, men det må ikke være alminnelig kjent.¹⁹⁹ Er presten eller forstanderen i tillegg offentlig tjenestemenn, kommer straffeloven § 121 til anvendelse fordi denne har en strengere straffebestemmelse.²⁰⁰

Betrør barnet seg til en prest eller forstander med spørsmål om tvil, tro og for eksempel at de vurderer å melde seg inn eller ut av et trossamfunn, har disse plikt til å holde det hemmelig.

5.3 Medlemsregister

5.3.1 Den norske kirkes medlemsregister

I henhold til kirkeloven § 3 nr. 10 skal personer som er medlem av eller hører inn under Den norske kirke, registreres i et sentralt medlemsregister. Nærmere bestemmelser om dette er gitt i forskrift om Den norske kirkes medlemsregister av 25. februar 2000 nr. 298, heretter medlemsforskriften. Medlemsregisteret skal foruten opplysninger om kirkelig status, også inneholde blant annet opplysninger om registrertes navn, adresse, fødselsnummer og familietilhørighet. Medlemsregisteret skal føres elektronisk.²⁰¹

Opplysninger om at en person er medlem eller hører inn under Den norske kirke, kan etter medlemsforskriften § 7 bare gjøres tilgjengelig for den som er registrert eller som saken ellers direkte gjelder i henhold til forvaltningsloven § 2 bokstav e. Kirkens valgmanntall kan likevel legges frem til offentlig gjennomsyn i forbindelse med kirkelige valg.

Etter ordlyden i medlemsforskriften § 4 kommer personopplysningsloven til anvendelse for medlemsregisteret. Personopplysningsloven har også regler om utlevering av informasjon. Det kan etter dette reises spørsmål om det er forvaltningsloven eller personopplysningslovens regler som kommer til anvendelse i når informasjon skal utleveres. Personopplysningsloven § 5 har regler om at personopplysningsloven ikke anvendes dersom en annen, særskilt lov regulerer behandlingsmåten. Spørsmålet blir videre om forvaltningsloven omfattes av uttrykket "særskilt lov". Kirkeloven § 38 fastsetter at forvaltningsloven gjelder for den virksomhet som drives av

¹⁹⁸ Matningsdal, 2002, side 83, note 1086

¹⁹⁹ Matningsdal, 2002, side 83, note 1085

²⁰⁰ Matningsdal, 2002, side 82, note 1081

²⁰¹ Medlemsforskriften §§ 2 og 3

lovbestemte kirkelige organer. Medlemsregisteret drives av Kirkemøtet ved Kirkerådet, som er et lovbestemt kirkelig organ.²⁰² Medlemsforskriften må derfor regnes som "særskilt lov" etter personopplysningsloven § 5, slik at når medlemsforskriften bestemmer at utlevering skal skje til den registrerte eller den saken direkte gjelder etter forvaltningsloven § 2 bokstav e, kommer ikke personopplysningsloven til anvendelse.²⁰³ I det følgende vil jeg redegjøre for hvem som omfattes av begrepet part i forvaltningsloven § 2 bokstav e og dermed kan få opplysninger fra medlemsregisteret.

Etter forvaltningsloven § 2 bokstav e, er parten er den personen som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder. Mindreårige kan i utgangspunktet utøve partsrettigheter,²⁰⁴ slik at når en sak retter seg mot eller direkte gjelder et barn, er barnet part. Spørsmålet blir videre om også foreldrene kan inkluderes i partsbegrepet. Woxholth mener at hvorvidt vergen kan opptre på vegne av en part må avgjøres konkret og være avhengig av sakens art og hvor "formørket" den det gjelder er.²⁰⁵ I forarbeidene til barneloven uttrykkes det at hvorvidt foreldrene kan opptre på vegne av barnet når barnet ikke selv har bestemmelsesretten, må løses ut fra generelle synspunkter om hva foreldreansvaret innebærer.²⁰⁶ Smith mener at det sier seg selv at hvis barnet ikke har bestemmelsesretten på et område, kan det heller ikke opptre overfor forvaltningen.²⁰⁷ Det er foreldrene som bestemmer og som kan søke om medlemskap i Den norske kirke. Jeg mener som Smith at foreldrene da må inkluderes i partsbegrepet.

Når barnet har bestemmelsesretten, legges det til grunn i forarbeidene til barneloven at foreldrene ikke skal ha partsrettigheter.²⁰⁸ Smith på sin side mener de beste grunner taler for at foreldrene har partsrettigheter, fordi de kan bistå den mindreårige og ivareta barnets interesser.²⁰⁹ Det er etter dette uklar hvorvidt foreldrene skal inkluderes i partsbegrepet etter forvaltningsloven § 2 bokstav e.

²⁰² Kirkeloven §§ 24-25 og medlemsforskriften § 4

²⁰³ Denne tolkningen legges til grunn av Datatilsynet og Kultur- og kirkedepartementet, jf samtale med henholdsvis Christine Ask Ottesen, juridisk rådgiver i informasjonsavdelingen i Datatilsynet, 11.04.05 og Marianne T. Brekke, rådgiver, kirkeavdelingen i Kultur- og kirkedepartementet, 22.04.05.

²⁰⁴ Ot. prp. nr. 27 (1968-1969), side 43

²⁰⁵ Woxholth, 1999b, side 85-86. Frihagen, 1986, side 64-65 mener at verger kan utøve partsrettigheter, men ser heller ikke bort fra at mindreårige kan utøve partsrettigheter i tillegg til eller i stedet for vergen

²⁰⁶ NOU 1977: 35, side 57

²⁰⁷ Smith, 1980, side 245

²⁰⁸ NOU 1977: 35, side 57

²⁰⁹ Smith, 1980, side 247

Særskilte hensyn gjør seg gjeldene vedrørende medlemsregisteret for Den norske kirke. Smiths vektlegging av at foreldrene kan ivareta barnets interesser får mindre betydning i små, enkle saker som inn- og utmelding av Den norske kirke enn i store, kompliserte forvaltningssaker. Lovgiver har gitt barnet full selvbestemmelse både overfor kirken og foreldrene, slik at barnet anses som voksen i religiøs sammenheng. Som en del av denne selvstendigheten er det naturlig å hindre foreldrene fra å få informasjon direkte fra medlemsregisteret. Den beste løsningen vil etter min mening være at foreldrene kun kan få informasjon om medlemskap hvis barnet velger å fortelle det selv. Etter dette er jeg kommet frem til at opplysninger om barn er medlem eller hører inn under Den norske kirke, ikke kan gjøres tilgjengelig for foreldre når barnet er over 15 år.

5.3.2 Medlemsregister i trossamfunn og foreninger

Det finnes ingen lov eller forskrift for hvordan medlemsregistre i trossamfunn og ulike foreninger skal føres. Å ha et register med personopplysninger over sine medlemmer omfattes imidlertid av personopplysningsloven, se dens § 3, 1. ledd og § 2 nr. 3. Enhver opplysning og vurdering som kan knyttes til en enkeltperson er en "personopplysning".²¹⁰ Informasjon om religion er en sensitiv personopplysning.²¹¹ Det å melde seg inn i et trossamfunn innebærer i seg selv at barnets religiøse tilknytning avsløres. Hovedregelen er at sensitive personopplysninger bare kan behandles, det vil si innhentes, utleveres med mer,²¹² dersom vilkårene i personopplysningsloven §§ 8 og 9, 1. ledd er oppfylt. Av disse er det mest praktiske at den registrerte²¹³ samtykker eller at det finnes hjemmel i lov.

Når det gjelder trossamfunn er det fastsatt i trossamfunnsloven § 9 at inn- og utmeldinger skal bokføres, det vil si registreres. For foreninger må i utgangspunktet den registrerte, det vil si barnet, samtykke. For mindreårige som ikke kan samtykke selv, må spørsmålet om samtykke skal gis i utgangspunktet vurderes av vergen.²¹⁴ Selv om myndighetsalderen er et naturlig utgangspunkt, har barn selvbestemmelse til å melde seg inn i foreninger og trossamfunn fra fylte 15 år.²¹⁵ Når barnet anses modent nok til selv å bestemme at det skal melde seg inn, må barnet også kunne samtykke selv, ellers innebærer ikke selvbestemmelsen noen realitet.²¹⁶ Datatilsynets retningslinjer

²¹⁰ Personopplysningsloven § 2 nr. 1

²¹¹ Personopplysningsloven § 2 nr. 8

²¹² Personopplysningsloven § 2 nr. 2

²¹³ Den registrerte er den som personopplysningen kan knyttets til, jf personopplysningsloven § 2 nr. 6

²¹⁴ Ot.prp. nr. 92 (1998-1999), side 103

²¹⁵ Barneloven § 32 og trossamfunnsloven § 3

²¹⁶ Dette vektlegges også av Wiik Johansen, 2001, side 76

har en veiledende aldersgrense på 15 år for å tilfredsstille personopplysningslovens krav til samtykke, men likevel slik at sensitive personopplysninger bare kan innhentes med foreldrenes samtykke, selv om barnet er fylt 15 år. Retningslinjene er ikke bindende, men det skal mye til for at tilsynsmyndighetene skal akseptere unntak.²¹⁷ Retningslinjene vurderer ikke betydningen av barns selvbestemmelse. Etter min mening må som nevnt barn over 15 år ha anledning til selv å samtykke til å stå i en forenings medlemsregister, selv om det dreier seg om sensitive personopplysninger. Samtykke fra foreldrene kan ikke være nødvendig.

Ideelle sammenslutninger og stiftelser gis i § 9, 2. ledd en utvidet adgang til å behandle sensitive personopplysninger, uavhengig av vilkårene i §§ 8 og 9, 1. ledd. Med ideelle sammenslutninger menes politiske, religiøse, filosofiske eller faglige organisasjoner og foreninger, som ikke har som formål å gi eierne økonomisk gevinst, og som ønsker å påvirke samfunnet på en eller annen måte.²¹⁸ Trossamfunn vil på bakgrunn av denne beskrivelsen omfattes av bestemmelsen sammen med religiøse foreninger.

Sammenslutningen kan behandle sensitive personopplysninger om sine medlemmer, men også opplysninger om personer som ikke er medlem, men som på grunn av sammenslutningens formål regelmessig er i kontakt med den.²¹⁹ Dette kan for eksempel være ungdom som deltar jevnlig på trossamfunnets møter uten å være medlem.

Opplysningene kan bare utleveres dersom den registrerte, det vil si barnet, samtykker.²²⁰ På samme måte som ovenfor mener jeg de beste grunner taler for at når barnet har fått selvbestemmelse på området, kan det selv samtykke til om opplysningene skal utleveres. Dette må også innebære at foreldrene heller ikke kan kreve innsyn i om barnet er registrert og hva som eventuelt er registrert om det. Slik blir foreldrenes tilgang på informasjon om barnets medlemskap i trossamfunn og andre foreninger den samme som når barnet er medlem av Den norske kirke.

5.4 Særlig om åpning av brev

Det kan reises spørsmål om foreldre har rett til å åpne brev fra trossamfunn, som er adressert til barnet. Uberettiget brevbrudd er straffbart etter straffeloven § 145. Kan foreldres brevbrudd i noen tilfeller være berettiget? I henhold til forarbeidene beror det på hva som følger av foreldreansvaret. Gjelder brevet spørsmål hvor foreldrenes myndighet er opphørt, hevdes det at det er klart at de ikke

²¹⁷ Retningslinjer for innhenting og bruk av mindreåriges personopplysninger. Retningslinjene er basert på en juridisk vurdering foretatt av Forbrukerombudet og Datatilsynet

²¹⁸ Ot. prp. nr. 92 (1998-1999), side 111

²¹⁹ Ot. prp. nr. 92 (1998-1999), side 112

²²⁰ Personopplysningsloven § 9, 2. ledd, 3. punktum

kan åpne brevet.²²¹ Hensynet til barnets selvstendighet og behovet for konfidensialitet taler også for dette. Hvem som har beslutningsmyndigheten, er vanskelig å avgjøre før brevet er åpnet, men her kan konvolutten gi opplysninger om avsenderen og antydninger om innholdet. Foreldre kan derfor ikke åpne brev til barn over 15 år når det er klart at avsender er et trossamfunn.

Antitetisk skulle det innebære at dersom barnet får brev fra et trossamfunn før det fyller 15 år, kan foreldrene åpne brevet ettersom det er de som har beslutningsmyndigheten. Smith og Lødrup hevder også dette.²²² Hensynet til beskyttelse taler for at foreldrene får kjennskap til brevets innhold ettersom brevet kan inneholde viktig informasjon til foreldrene, som krav om betaling eller frister, som barna ikke har forutsetninger for å forstå at er viktig. Forarbeidene til barneloven taler imidlertid imot dette. Der legges det til grunn at foreldre ikke bør kunne åpne brev adressert til barnet, forutsatt at barnet kan lese.²²³ Hensynet til barnets selvstendighet taler også imot at foreldrene kan åpne brevet..

Det er etter dette uklart hvorvidt foreldre kan åpne brev til barnet fra et trossamfunn før barnet får selvbestemmelse. Jeg mener de beste grunner taler for at foreldrene kan åpne brevet, ettersom barn under 15 år uansett ikke kan bestemme selv. Er brevet derimot fra en religiøs forening, kan dette stille seg annerledes fordi barnet kan få selvbestemmelse fra før fylte 15 år.

Når gjelder brev fra andre, for eksempel venner, antar Backer at når brevet har privat avsender eller er i nøytral konvolutt, vil det ofte gjelde utveksling av tanker, følelser og opplevelser, ikke beslutninger som må tas. Da bør det være opp til barnet selv i hvilken grad det vil dele dette med foreldrene, og behovet for å kunne holde noe for seg selv etter eget ønske stiger med alderen.²²⁴ Norges forpliktelser etter barnekonvensjonen artikkel 12-14 taler også for denne løsningen. Dette må gjelde selv om foreldrene mistenker brevet å inneholde religiøse grublerier de er uenige i. Backer hevder at foreldre kan i visse tilfeller alltid åpne brev til barnet, men disse ikke praktiske når det gjelder brev med religiøst innhold.²²⁵

Backer antar videre at dersom brevet kommer uoppfordret fra en privat avsender som verken barnet eller foreldrene har hatt forbindelse med, kan det som regel åpnes av foreldrene, i alle fall når det gjelder mindre barn. Backer mener derfor at foreldre kan gripe inn, for eksempel mot markedsføring som henvender seg direkte og uoppfordret til mindre barn.²²⁶ Det kan for eksempel

²²¹ NOU 1977: 35, side 47

²²² Smith, 2004, side 95

²²³ NOU 1977: 35, side 47 og Backer, 1982, side 191

²²⁴ Backer, 1982, side 192

²²⁵ Backer, 1982, side 192

²²⁶ Backer, 1982, side 192

være fra foreninger. Hva som menes med "mindre barn" går ikke frem av Backers fremstilling. Etter vanlig språkforståelse er det grunn til å anta at barn under skolepliktig alder faller inn under betegnelsen. Barn over 12 år kan ikke regnes som "mindre barn". Hvilke regler som gjelder for barn mellom skolepliktig alder og 12 år er uklart, men etter min mening er det rimelig at grensen går ved ca 10 års alder.

6 Håndheving

Hvilke muligheter har barn til å håndheve sin rett til religionsfrihet? Spørsmål om barns religionsfrihet kan i utgangspunktet tas opp i domstolene, men dette er ikke praktisk. De færreste barn kan eller vil gå til sak mot foreldrene. Familien kan henvende seg til et familievernkontor og få hjelp til å løse konfliktene. Familievernkontoret kan bistå med behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien, men ordningen er frivillig.²²⁷ Dette forutsetter at foreldrene er åpne for å diskutere saken.

Det er som nevnt i punkt 4.6 lite trolig at barnevernet vil anse såkalt hjernevasking som tilstrekkelig for å gripe inn med hjemmel i barnevernloven §§ 4-24 til 4-26, men de kan gripe inn ved for eksempel vold og annen omsorgssvikt. Barnevernet skal imidlertid ikke bare gripe inn når skade er skjedd, men skal også følge nøye med i de forhold barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer. Hensynet til hva som er barnets beste skal få avgjørende betydning i barnevernets arbeid.²²⁸ I denne forbindelsen må det legges vekt på at straffereaksjoner mot foreldrene vil ramme barna. Den at det offentlige griper inn i en families liv for å undersøke forhold nærmere, eller med støttetiltak, kan være til skade for barnet.²²⁹

Sitatet fra prosjektet GO-ON viser hvor vanskelig det kan være å kontrollere om det begås overgrep mot barn i isolerte trossamfunn: *"Det skulle komme noen damer fra barnevernet for å se hvordan vi hadde det. Da fikk vi lov til å være i det største rommet og se i alle bøkene der. De vi aldri fikk se i ellers. Og vi visste at vi skulle si at vi fikk lese hva vi ville, og at det bare var vi som bodde i huset. Det var både nifst og moro å lure de damene."*²³⁰

²²⁷ Lov om familievernkontorer av 19. juni 1997 nr. 63

²²⁸ Barnevernloven § 3-1 og kapittel 4

²²⁹ Smith, 2004, side 15

²³⁰ I god tro, 2001, side 19.

7 Har barn religionsfrihet i praksis?

For å få et innblikk i om barn får utøve sin rett til religionsfrihet i praksis, tok jeg kontakt med Barneombudet. Barneombudet ble etablert i 1981 og arbeider for å fremme barns interesser i samfunnet.²³¹ Barneombudet opplyser at det er få barn som henvender seg med spørsmål om religionsfrihet. De har imidlertid fått henvendelser fra foreldre som vil vite om de kan nekte barna sine å dra på sommerleir med et trossamfunn og om hvem av foreldrene som skal bestemme i religiøse spørsmål når foreldrene har felles foreldreansvar.²³²

Spørsmål om tvil og tro er typiske problemer som blir håndtert innad i familien. I de fleste norske familier er det grunn til å tro at barn får den religionsfrihet de har behov for. I enkelte tilfeller er det imidlertid ikke slik. Redd Barnas GO-ON prosjektet viser dette. Prosjektet startet med at ungdommer som hadde brutt ut av isolerte trossamfunn tok kontakt med Redd Barna.

Ungdommenes erfaringer viste en rekke brudd på barns rettigheter etter barnekonvensjonen og norsk lov.²³³ Retten til å uttrykke sine meninger og til at meningene tillegges vekt, syntes ikke å ha vært tilstede i særlig grad i mange av de tilfellene prosjektet fikk kjennskap til. Mange fortalte at de som barn ikke skulle ha en egen vilje. De skulle være ydmyke og selvutslettende. Retten til tanke- samvittighets- og religionsfrihet var ofte krenket blant deltakerne i prosjektet. Retten til å tenke hva man vil, fantasere, dikte, kritisere og rose, uten at voksne sensurerer eller overprøver barnets tanker var de fleste fratatt hele oppveksten. Det samme gjaldt hva de skulle si, mene, spise, drikke, ha på seg og hvem de kunne snakke med. Flere fortalte at de ikke fikk lov til å følge sin egen samvittighet om hva som var rett og galt, og at de lærte å lyve til utenforstående. Når det gjaldt religionsfrihet var det uklart for prosjektmedarbeiderne om prosjektdeltakerne hadde vært klar over at en slik rettighet fantes.²³⁴ Det fleste som deltok i prosjektet ønsket ikke å bebreide sine foreldre. De ønsker tvert i mot å ha kontakt med dem og at foreldrene skal akseptere at de har valgt annerledes enn dem.²³⁵

Prosjektet er nå avsluttet, men Redd Barna mottar fortsatt mange henvendelser.²³⁶ Dette viser et udekket behov, og at ytterligere oppfølging er nødvendig.²³⁷

²³¹ Lov om barneombud av 6. mars 1981 nr. 5, §§ 1 og 3

²³² Samtale med Cecilie Jeppesen, rådgiver hos Barneombudet, 17.02.05

²³³ I god tro, 2001, side 2 og 4, se også Supplerende rapport 2004, side 11

²³⁴ I god tro, 2001, side 7-9

²³⁵ I god tro, 2001, side 10

²³⁶ Redd Barna har utarbeidet en ny rapport "Til tross for tro". Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn i april 2005 som viderefører GO-ON prosjektet

²³⁷ Supplerende rapport 2004

8 Bør gjeldende rett endres?

8.1 Generelt

Eksempelene fra Barneombudet viser at foreldre i større grad er opptatt av hvordan de kan kontrollere barna sine, enn å gi dem frihet. Dette viser at det er behov for å synliggjøre barnas rett til selvbestemmelse i større grad, også før fylte 15 år. Eksempelene fra GO-ON prosjektet viser at det skjer lov- og konvensjonsbrudd i isolerte trossamfunn. Dette taler for at gjeldende rett bør vurderes endret. Etter min mening gjelder dette både reglene for medlemskap og hvorvidt retten til religionsfrihet er en reell rettighet eller om det bør foretas ytterligere tiltak for å sikre denne retten. I det følgende vil jeg redegjøre for hvilke argumenter som taler for endringer i gjeldende rett.

8.2 Innmelding og utmelding

Hvilket trossamfunn barn anses å høre til, avhenger av foreldrene. Kirkeloven og trossamfunnsloven har ulike bestemmelser om dette. Trossamfunnsloven tar utgangspunkt i at foreldrene er gift, da samboerskap ikke var vanlig på den tiden da loven ble utformet. Kirkeloven er mer moderne og tar hensyn til at mange foreldre lever sammen uten å være gift. Når barnets far har foreldreansvar, er det urimelig at hans medlemskap i et trossamfunn ikke har betydning for hvilket trossamfunn barnet hører til. Dette er taler for at trossamfunnsloven bør endres. Hensynet til å ha like regler taler også for endring, det er ingen grunn til at trossamfunnsloven skal ha andre regler her. Er det ønskelig, kan Den norske kirke gis en fortrinnsrett ved å ha regler om at barnet hører inn under Den norske kirke hvis en av foreldrene er medlem. Et hensyn som taler mot at foreldreansvaret skal være avgjørende for hvilket trossamfunn barnet hører inn under, er at opplysninger om hvem som er far til barnet ikke nødvendigvis foreligger ved fødselen.

8.3 Religiøs myndighetsalder

Rett til selvbestemmelse fra 15 år er som nevnt gjennomført i flere andre bestemmelser, som rett til å velge utdanning og rett til å bestemme selv i helserettslige spørsmål. Fra denne alderen er behovet for selvbestemmelse stort; barnet utvikler sin identitet, blir et mer selvstendig og uavhengig individ. Barnet både blir, og ønsker å bli, betraktet som en voksen, ikke som et barn.

Aldersgrensen for å melde seg inn eller ut av et trossamfunn er klar. For foreninger er imidlertid grensen etter gjeldende rett, ikke absolutt. For å komme frem til dette, må man som nevnt ovenfor i pkt 4.5 til forarbeidene. For allmennheten er ikke forarbeider en lett tilgjengelig rettskilde. At barn også før fylte 15 år har rett til selvbestemmelse er ikke godt nok fremhevet. Dette taler for en nærmere presisering i loven av hvor langt foreldrene kan gå for å beskytte barnet og når barnets

rett til selvbestemmelse skal gis forrang, slik som det for eksempel er gjort i pasientrettighetsloven. Det vil føre til bedre tilgjengelighet og gjøre de aktuelle bestemmelsene mer presise, forståelige og brukervennlige. Det er viktig å sikre at de barn som ønsker det, kan få muligheten til å utforske andre religioner og trossamfunn, før de eventuelt senere ønsker å bytte.

For ytterligere å sikre barns religionsfrihet, mener jeg det bør vurderes om barn under 15 år, skal ha delvis selvbestemmelse ved inn- og utmelding av trossamfunn, for eksempel ved at de kan hindre at foreldre melder dem inn i eller ut. I Sverige er nettopp denne løsningen valgt. Der har foreldre i utgangspunktet rett til å treffe bestemmelser for barnet i personlige spørsmål inntil barnet er 18 år.²³⁸ Barn som på eget initiativ ønsker å melde seg inn eller ut av et trossamfunn, må derfor ha samtykke fra foreldrene. Barnet gis likevel stor mulighet til å hindre at foreldrene endrer medlemskapet for dem: barn som er fylt 12 år kan hindre foreldrene å melde dem inn eller ut av et trossamfunn ved å nekte.²³⁹ Barna kan dermed sørge for status quo inntil de kan bestemme selv.

Dissenterkomiteen argumenter fra da de drøftet om barn over 12 år skulle kunne hindre endring av medlemskap, er foreldet. De hevdet blant annet at dette var foreldrenes naturlige myndighetsområde og plikt etter Grunnloven § 2. De fleste barn var ikke religiøst modne nok til å gå imot foreldrenes standpunkt og en regel om at barn over 12 år skulle kunne nekte, ville bare føre til unødig uro i familien.²⁴⁰ På bakgrunn av at barn stadig får flere rettigheter og at deres mening tillegges stadig større vekt, mener jeg at en løsning som i Sverige bør vurderes også i Norge. Dette sikrer ytterligere barnets rett til religionsfrihet også etter barnekonvensjonen.

8.4 Barnets rett til å bli hørt

Barnets rett til å bli hørt allerede fra 7 års alder går ikke frem av trossamfunnsloven og kirkeloven. At et slik bestemmelse tas inn disse lovene kan føre til en symboleffekt. Endring av lovene, vil trolig føre til oppmerksomhet og debatt omkring temaet. Det kan føre til økt bevissthet og fokus på barns rettigheter blant barn selv, foreldre og trossamfunn, men også for lærere og barnevern. Med dette vil norske myndigheter vise at de tar barn på alvor.

8.5 Håndheving

Problemet med å gi barnet rettigheter, er at det er få som kan sikre at de håndheves hvis ikke foreldrene ønsker å bidra. Reglene kan imidlertid som nevnt ha en symboleffekt som er sentral. En debatt omkring en lovendring også skaper bevissthet og oppmerksomhet omkring temaet. Det er

²³⁸ Förelärbalk, 6 kapittel om underårigs omyndighet 2 § og 11 § og SOU 1997: 41, side 138

²³⁹ Lag (1998: 1593) om trossamfund, 4 § og SOU 1997: 41, side 138

²⁴⁰ Innstilling om trossamfunn, side 40-41

familien som først introduserer barnet for religion og oppdrar det i en bestemt tro, og det viktig å gjøre både foreldre og barn bevisst på at barnets religionsfrihet.

At det er vanskelig å nå inn i de indre forholdene i et lukket trossamfunn, kan ikke hindre myndighetene fra å ta tak i problemet. Lovtekniske tiltak er bare ett av flere tiltak som kan benyttes for å gjøre barn bevisste på sine rettigheter. Skolen har her en viktig rolle i å opplyse og veilede barna. Kontroll av privatskoler fremheves i prosjektet GO-ON og i den supplerende rapporten for 2004 til FNs barnekomité.²⁴¹ Kompetanseheving blant de yrkesgrupper som arbeider med barn er også et sentralt virkemiddel.

²⁴¹ I god tro, side 25 og 42 og Supplerende rapport 2004, side 11

9 Litteraturliste

9.1 Norske lover

- 1687 Kong Christian den Femtis Norske Lov 15. april 1687 (Norske Lov)
- 1814 Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814 (Grunnloven)
- 1891 Lov angaaende kristne Dissentere og andre, der ikke er Medlem av Staskirken av 27. juni 1891 nr. 1 (opphevet)
- 1902 Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10
- 1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6
- 1927 Lov om vergemål for umyndige av 22. april 1927 nr. 3
- 1953 Lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 m.v. (opphevet)
- 1967 Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967
- 1969 Lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13. juni 1969 nr. 25
- 1974 Lov om dyrevern av 20. desember 1974 nr. 73
- 1975 Lov om svangerskapsavbrudd av 13. juni 1975 nr. 50
- 1977 Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr. 4
- 1981 Lov om barneombud av 6. mars 1981 nr. 5
- Lov om barn og foreldre (barnelova) av 8. april 1981 nr. 7
- 1986 Lov om adopsjon av 28. februar 1986 nr. 8
- 1988 Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 24. juni 1988 nr. 64
- 1991 Lov om ekteskap av 4. juli 1991 nr. 47
- 1992 Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100
- 1995 Lov om forbud mot kjønnslemlestelse av 15. desember 1995 nr. 74
- 1996 Lov om Den norske kirke (kirkeloven) av 7. juni 1996 nr. 31
- 1997 Lov om familievernkontorer av 19. juni 1997 nr. 62
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30
- Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) av 2. juli 1999 nr. 62

2000 Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven) av 2. juli 1999 nr. 63
2000 Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) av 14. april 2000 nr. 3

9.2 Offentlige dokumenter

9.2.1 Grunnlovens forarbeider

Forhandlinger i Stortinget for 1956, bind 7b, sak nr. 3, side 2949-3018. Endring i

Grunnlovens § 2 (Jesuittparagrafen)

Forhandlinger i Stortinget (1963-1964), bind 7c, sak nr. 1, side 2899-2906. Forslag til endringer i Grunnlovens § 2

9.2.2 Trossamfunnslovens og kirkelovens forarbeider

Innstilling om lov om trossamfunn avgitt Dissenterkomiteen av 1957, Otta 1962

Ot. prp. nr. 42 (1967-1968) Om lov om endringer i lov om Den norske kirkes ordning av 29. april 1953 m.v

Innst. O. XVI (1968-1969) Tilråding frå justisnemnda om lov om trdomssamfunn og ymist anna

Ot. prp. nr. 64 (1994-1995) 1. Om lov om Den norske kirke. 2. Om lov om kirkegårder, kremasjon og gravferd

Innst. O. nr. 46 (1995-1996) Innstilling frå kyrkje-, og utdannings- og forskingskomiteen om 1. lov om Den norske kyrkja og 2. lov om kyrkjegardar, kremasjon og gravferd

9.2.3 Barnelovens forarbeider

NOU 1977: 35 Lov om barn og foreldre

Ot. prp. nr. 62 (1979-1980) Om lov om barn og foreldre

Innst. O. nr. 30 (1980-1981) Innstilling fra justiskomiteen om lov om barn og foreldre

Ot. prp. nr. 29 (2002-2003) Om lov om endring i barneloven mv.

9.2.4 Menneskerettslovens forarbeider med mer

NOU 1993: 18 Lovgivning om menneskerettigheter

St. prp. nr. 104 (1989-1990) Om samtykke til ratifikasjon, med visse forbehold, av De Forente Nasjoners konvensjon av 20. november 1989 om barnets rettigheter

Ot. prp. nr. 45 (2002-2003) Om lov om endring i menneskerettsloven

9.2.5 Andre forarbeider

Ot. prp. nr. 6 (1924) om vergemålet for umyndige

Ot. prp. nr. 27 (1968-1969) om lov om ikrafttredelse av forvaltningsloven og om endringer av saksbehandlingsregler i forvaltningsloven og andre lover

Ot. prp. nr. 69 (1978-1979) Om senking av myndighetsalderen mm

Ot. prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester

Ot. prp. nr. 12 (1998-1999) Om lov om pasientrettigheter

Ot. prp. nr. 92 (1998-1999) Om lov om behandling av personopplysninger

9.2.6 Forskrift

Forskrift om Den norske kirkes medlemsregister av 25. februar 2000 nr. 298

9.3 Internasjonale konvensjoner

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

Rome, 4. November 1950

Norsk tittel: Den europeiske menneskerettskonvensjon

International Covenant on Civil and Political rights, 1966

Norsk tittel: FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Convention on the Rights of the Child, 1989

Norsk tittel: FNs konvensjon om barnets rettigheter

9.4 Juridisk litteratur

Andenæs, Johs. *Statsforfatningen i Norge*. 8. utgave. Oslo, 1998

Backer, Inge Lorange. *Barneloven, kommentarutgave*. Oslo, 1982

Redd Barna. *Barnekonvensjonen*. Samlet og tilrettelagt av Anne Margrete Grøslund. Oslo, 1993

Detrick, Sharon. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Hague, 1999

Fisknes, Ole Herman. I: *Norsk Lovkommentar*. Bind 1. 4. utgave. Oslo, 2002, side 919-922

Frihagen, Arvid. *Forvaltningsloven, kommentarutgave*, Bind 1. 2. utgave. Oslo, 1986

Hovre, Harald. I: *Norsk lovkommentar*. Bind 2. 4. utgave. Oslo 2002, side 2141-2155

Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo, 2003

Johansen, Michal Wiik. *Personopplysningsloven, kommentarutgave*. Michal Wiik

Johansen, Knut-Brede Kaspersen og Åste Marie Bergseng Skullerud. Oslo, 2001

Kjønstad, Asbjørn. *Kompendium i helserett*. Oslo, 2004

Matningdal, Magnus. I: *Norsk lovkommentar*. Bind 1. 4. utgave. Oslo, 2002, side 32-153

Ofstad, Kari. *Barnevernloven, kommentarutgave*. Kari Ofstad og Randi Skar. 2. utgave. Oslo, 1995

Sandberg, Kirsten. *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo, 2003

Smith, Lucy. *Foreldremyndighet og samværsrett*. Oslo, 1980

Smith, Lucy. *Barn og foreldre*. Lucy Smith og Peter Lødrup. 6. utgave, Oslo, 2004

Syse, Aslak. *Pasientrettighetsloven med kommentarer*. 2. utgave. Oslo, 2004

UNICEF. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Tilrettelagt av Rachel Hodgkin og Peter Newell. 2. utgave. New York. 2002

Woxholth, Geir. *Foreningsrett*. 2. utgave. Oslo 1999 (a)

Woxholth, Geir. *Forvaltningsloven med kommentarer*. 3. utgave. Oslo, 1999 (b)

9.5 Svenske lover og forarbeider

1949	Förelldrabalk SFS 1949:381
1998	Lag om trossamfund (1998:1593)
SOU 1997: 41	Rättslig reglering. Staten och trossamfunden. Stockholm 1997

9.6 Annet

Jusleksikon. Jon Gisle ... [et al.]. Oslo, 1999

Redd barna. *I god tro: erfaringskonferanse om barns oppvekst i isolerte trossamfunn*. Oslo, 2001.

Redd Barna. *Til tross for tro. Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn*. Redd Barna [online] 18.04.05. Tilgang: http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=5101 [Sitert 18.04.05].

Forum for Barnekonvensjonen. *Supplerende rapport 2004 – til Norges tredje rapport til FNs Komité for Barnets rettigheter*. Redaktør: Arbeidsgruppas sekretariat ved Elin Saga Kjørholt. 2004. Barneombudet [online]. Tilgang: <http://www.barneombudet.no/cgi-bin/barneombudet/imaker?id=9177> [Sitert: 18.04.05]

Committee on the Rights of the Child. General Guidelines for periodic reports: 20/11/96. CRC/C/58 (Basic Reference Document). UNHCHR [online].

Tilgang: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.58.En?OpenDocument#top](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.58.En?OpenDocument#top)
[Sisert 18.04.05].

Office of the High Commissioner for Human Rights. General Comment No. 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (article 18): 30/07/93. UNHCHR [online].

Tilgang: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?OpenDocument) [Sisert 18.04.05].

Barn og unges personopplysninger: Retningslinjer for innhenting og bruk. Datatilsynet [online]

29.01.04. Tilgang: http://www.datatilsynet.no/templates/article_892.aspx [Sisert 18.04.05].

Bokmålsordboka. 2. utgave. Universitetsforlaget. 1993